

Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Deniz Yetki Alanı Uyuşmazlıkları

Maritime Jurisdiction Disputes in Turkey-Greece Relations

Fuat Aksu¹

Öz

1923'ten günümüze Türkiye'nin dış politika krizlerinden 14'ü doğrudan-dolaylı olarak Yunanistan'la yaşanmıştır. Krizler taraflar arasında topyekûn bir savaşa dönüşmeden engellenmiş olsa da uyuşmazlıkları kalıcı bir çözüme ulaştırmak mümkün olmamıştır. Türkiye'yle Yunanistan arasındaki uyuşmazlıklar birbiriyle ilintili ama aynı zamanda farklı özelliklere sahiptir. Bu uyuşmazlıkların barışçıl çözüm yöntemleriyle çözülebilmesini güçleştiren pek çok etkenden söz edilebilir. Coğrafyanın kendine özgü olduğu, devletlerin egemenlik haklarını yeniden tanımlamayı gerektiren teknolojik yeniliklerin ortaya çıkması, statü kuran antlaşmaların kurduğu hassas dengeyi fiili ihlallerle bozulması bunlardan bazılarıdır. Bunların yanı sıra tarihsel mirasın yaratmış olduğu olumsuzluklar, kimlik ve niyete ilişkin olumsuz algılar, iç ve dış politikada uyuşmazlıkların araçsallaştırılması ve üçüncü aktörlerin etkisini de yadsımamak gerekir. Buna ek olarak iki ülkedeki liderlerin ve kamuoyunu etkileme potansiyeline sahip aktörlerin olumlu-olumsuz yönlendirici etkilerinden de söz edilebilir. Bu çalışmada taraflar arasındaki deniz yetki alanlarına ilişkin uyuşmazlıkların ahdi hukuk boyutu, egemenlik ve egemen haklar kavramlarını nasıl yorumladıkları, statükoyu oldubittilerle değiştirme girişimleri üzerinde durulacaktır. Anadolu'yu çevreleyen adaların egemenlikleri, yetki alanlarının belirlenmesinde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümünü güçleştiren görüş ayrılıklarının neler olduğu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahdi Hukuk, Yetki Alanları, Egemenlik-Egemen Hak Ayrımı, Türk-Yunan İlişkileri, Oldu-bitti

ABSTRACT

Since 1923, 14 of Turkey's foreign policy crises have occurred directly or indirectly with Greece. Although the crises were prevented before turning into an all-out war between the parties, reaching a permanent solution to the disputes was impossible. The disputes between Turkey and Greece are related but also have different characteristics. Many factors make it difficult to resolve these disputes through peaceful resolution methods. The uniqueness of geography, the emergence of technological innovations that require redefining the sovereign rights of states, and the disruption of the delicate balance established by status-establishing agreements with actual violations are some of these. In addition to these, the negativities created by the historical legacy, negative perceptions

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Fuat Aksu (Doç. Dr.),

Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve

Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye

E-posta: faksu@yildiz.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3693-6666

Başvuru/Submitted: 24.05.2024

Revizyon Talebi/Revision Requested:

04.06.2024

Son Revizyon/Last Revision Received:

04.06.2024

Kabul/Accepted: 06.06.2024

Atıf/Citation: Aksu, F. Maritime Jurisdiction Disputes in Turkey-Greece Relations. *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal of Eurasian Inquiries* 13, 2 (2024): 89-122.

<https://doi.org/10.26650/jes.2024.1489520>

regarding identity and intention, the instrumentalization of disputes in domestic and foreign policy and the influence of third actors should not be ignored. In addition, the positive and negative guiding effects of the leaders in the two countries and the actors who have the potential to influence public opinion can also be mentioned. This study will focus on the contractual law dimension of the disputes regarding maritime jurisdictions between the parties, how they interpret the concepts of sovereignty and sovereign rights, and their attempts to change the status quo with *fait accompli*. The sovereignty of the islands surrounding Anatolia, the problems encountered in determining their jurisdictions, and the differences of opinion that make the solution to these problems difficult will be discussed.

Keywords: Contractual Obligation, Sovereignty-Sovereign Rights, Jurisdiction, Turkish-Greek Relations, *Fait Accompli*

EXTENDED ABSTRACT

In the process of disintegration of the Ottoman Empire, the emergence of independent nation-states brought along minorities and border problems. A significant part of the disputes between Turkey and Greece today are also related to the contractual arrangements signed by these states during their independence processes. In this study, in addition to the main debates concerning territorial sovereignty between Turkey and Greece, disputes regarding sovereign rights, especially arising from the Law of the Sea, are examined.

In the international community, the borders of sovereign states are necessarily determined by a treaty arrangement. In addition to limitations, special arrangements and obligations such as the demilitarisation of some regions can also be agreed upon between neighboring states. Such arrangements are also in question in determining the territorial borders between Turkey and Greece. For example, it is seen that the islands transferred to Greece by treaties were transferred with the obligation to be demilitarized. On the other hand, the determination of maritime borders as well as land borders may cause disputes between neighbouring states. As a result of technical studies on the determination of the land borders between Turkey and Greece, the land borders between the two countries could be made indisputable. However, since the entry into force of the Lausanne Peace Treaty, there has been no joint work on determining maritime borders between the two countries. Due to the developments in the Law of the Sea, the tendency of states to benefit more from the seas has brought Turkey and Greece, which are coastal countries in the Aegean Sea, against each other in terms of both sovereignty borders and limitation of sovereign rights. The fact that no study has been carried out to determine the boundaries of sovereignty of the maritime country makes it unclear what the limits of the sovereign rights of these countries are. Therefore, it is not possible to determine the limits of sovereign rights regarding maritime jurisdiction areas without determining the common and indisputable border of the maritime country.

In the study, it is discussed how the country transfers were carried out between the two states and how and with what constraints the borders of sovereignty were determined within the framework of the contractual arrangements that created the status. In essence, it can be said that the disputes between Turkey and Greece have three dimensions that are directly related to the contractual status. Accordingly, although there is a contractual arrangement that creates a status, one of the parties may violate this regulation with a *fait accompli*. Secondly, although it

is a general contractual arrangement, either party may interpret the provisions of this regulation differently or the contractual arrangement does not contain a provision regarding the relevant dispute. Thirdly, no contractual arrangement specific to the dispute between the parties has ever been made, and one of the parties is trying to create a de facto situation by making a fait accompli. It is possible to observe these three features in the relations between Turkey and Greece. As a matter of fact, according to the study conducted by the Turkish Foreign Policy Crisis Studies Group, there were 14 foreign policy crises between Turkey and Greece between 1923 and 2016. The vast majority of these crises are directly related to the sovereignty and/or sovereign rights of the parties.

Therefore, the handling of the existing disputes between the parties by using peaceful resolution methods and reaching a permanent and satisfactory solution is directly related to the parties' compliance with the contractual status, the realization of contractual arrangements that have not yet been realized, and the avoidance of fait accomplis that will escalate the tension between the parties. If the parties try to change the status quo for their benefit, it will not only trigger a new crisis but also increase the risk of a hot military conflict. The starting point for the negotiation is the Lausanne Peace Treaty (and other contractual arrangements) signed between the parties. It is not possible to establish an undisputed sovereignty order without completing the unfinished work of determining the borders of territorial sovereignty. The demarcation of an undisputed territorial border would also make it easier for the parties to agree on more flexible options for sovereign rights and technical responsibilities. In this context, the point that will challenge the parties in the negotiations is due to the originality of the political geography in the Aegean Sea. In particular, both the numerical multiplicity of the islands surrounding the Anatolian coasts and the fact that they belong to Greece, which is a country with a distant coast, restrict the policies of the parties in an equitable, just and optimum solution.

The emergence of independent nation-states during the disintegration of the Ottoman Empire brought with it minority and border problems. A significant part of the disputes between Türkiye and Greece today are related to the contractual arrangements signed by these states during their independence processes. In this study, in addition to the basic debates regarding territorial sovereignty between Turkey and Greece, the disputes regarding sovereign rights arising from the Law of the Sea are examined.

In the international society, the borders of sovereign states are determined by a contractual regulation. In these contractual arrangements, in addition to limitations, special arrangements and obligations can also be agreed upon between neighbouring states, such as the demilitarisation of some regions. Such regulations also apply to determining the territorial borders between Turkey and Greece. For example, it seems that the islands transferred to Greece through treaties were transferred with the obligation of being demilitarized. On the other hand, determining maritime borders as well as territorial borders may cause disputes between neighbouring states. As a result of technical studies on determining the land borders between Türkiye and Greece, the land borders between the two countries have become indisputable. However, since the

Lausanne Peace Treaty came into force, no joint work has been carried out between the two countries regarding determining maritime borders. Due to the developments in the Law of the Sea, states' tendency to benefit more from the seas has brought Turkey and Greece, which are coastal countries in the Aegean Sea, face to face in terms of both sovereignty boundaries and limitation of sovereign rights. The fact that no study has been carried out to determine the borders of sovereignty regarding the maritime country makes it unclear what the limits of the sovereign rights of these countries are. Therefore, it is not possible to determine the boundaries of sovereign rights regarding maritime jurisdiction areas without determining the common and undisputed border of the maritime country.

In the study, how territorial transfers took place between two states is discussed and it is discussed how and with what restrictions the borders of sovereignty are determined within the framework of the contractual regulations that create the status. In essence, it can be said that the disputes between Türkiye and Greece have three dimensions that directly concern the contractual status. Accordingly, although there is a contractual regulation that creates a status, one of the parties may violate this regulation. Secondly, although it is a general contractual regulation, any party may interpret the provisions of this regulation differently or the contractual regulation does not contain a provision regarding the relevant dispute. Thirdly, no contractual regulation has been made specifically for the dispute that has arisen between the parties, and one of the parties is trying to create a de facto situation by making it a fait accompli. It is possible to observe these three features in the relations between Turkey and Greece. As a matter of fact, according to the study conducted by the Turkish Foreign Policy Crisis Investigation Group, there were 14 foreign policy crises between Turkey and Greece between 1923 and 2016. The majority of these crises are directly related to the sovereignty and/or sovereign rights of the parties.

Therefore, addressing the existing disputes between the parties using peaceful resolution methods and reaching a permanent, satisfactory solution is directly related to the parties' compliance with the contractual status, realization of contractual arrangements that have not yet been realized, and avoiding fait accomplis that will escalate the tension between the parties. If the parties attempt to change the status quo to their advantage, it will not only trigger a new crisis but also increase the risk of a hot military conflict. The starting point for negotiations is the Lausanne Peace Treaty (and other contractual arrangements) signed between the parties. It is not possible to achieve an undisputed sovereignty order without completing the unfinished work of determining the borders of territorial sovereignty. Determining an undisputed territorial border will also make it easier for the parties to agree on more flexible options regarding sovereign rights and technical responsibilities. In this context, the point that will challenge the parties in the negotiations stems from the uniqueness of the political geography, especially in the Aegean Sea. In particular, both the numerical abundance of the islands surrounding the Anatolian coast and the fact that they belong to Greece, a distant coastal country, restrict the policies of the parties in an equitable, fair and optimum solution.

Giriş

Türkiye-Yunanistan arasındaki uyuşmazlıklardan biri de Ege Denizi’nde yetki alanlarına ilişkindir. Çalışmada “yetki alanları” ifadesi geniş anlamı ile kullanılmaktadır ve devletin egemenlik sınırları içinde ve dışındaki hak, çıkar, görev, yetki ve sorumluluklarının bütününe kapsamaktadır. Dolayısıyla devletlerin doğrudan egemenlik haklarına ilişkin yetkileri yanında egemenliği ilgilendirmeyen fakat teknik sorumluluğun gereği olan yetkileri de bu kapsamda ele alınabilir. Örneğin kara suları ve hava sahası, münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı, doğrudan devletlerin egemen[lik] hakları ve yetkilerini ilgilendiren konular iken uçuş bilgilendirme bölgeleri (FIR), arama-kurtarma bölgeleri (SAR) gibi konular uluslararası hukuki düzenlemeler ve anlaşmalarla devletlere sorumluluk ve yetki vermektedir.

Bu çalışmada Türkiye-Yunanistan arasındaki uzun soluklu uyuşmazlıklar kıyıdaş ülkelerin yetki alanlarına ilişkin görüşleri çerçevesinde incelenecektir. Bu uyuşmazlıkların temelinde yatan ve çözümü güçleştiren özellikse tarafların egemenliklerinin sınırlarının henüz tam olarak belirlenmemiş olmasıdır. Türkiye-Yunanistan arasında doğrudan egemenliği ilgilendiren temel ahdi hukuk düzenlemesi (diğerlerine yeri geldiğinde değinilecektir) 1923 Lozan Barış Antlaşması’dır. Taraflar arasındaki egemenliği ilgilendiren yetki alanları uyuşmazlıklarından bir kısmı bu antlaşmanın kurmuş olduğu Türkiye-Yunanistan dengesini doğrudan ilgilendirmektedir. Lozan Barış Antlaşması’nda devletlerin egemenliklerine ilişkin sınırlandırma bakımından bir düzenleme yapılmıştır. Bu, siyasal-hukuksal bakımdan sınır düzenlemelerinde dikkate alınması gereken temel parametreleri belirlemektedir. Ancak devletin ülkesel sınırlarının (kara ve deniz) tartışmasız şekilde belirlenebilmesi için gereken teknik çalışmalar henüz bitirilmemiştir. Kara ülkesi sınırları için teknik düzenleme gerçekleştirilmiş olsa da deniz sınırlarına ilişkin çalışma yapılmış değildir. Dolayısıyla günümüzde kıyıdaş ülkelerin deniz ülkesi sınırları üzerinden hem egemenlik sınırları hem de bu sınırlara bağlı olarak sahip olacakları egemen hak ve yetkilere ilişkin savları uyuşmazlık yaratmaktadır. Lozan Barış Antlaşması’ndan sonra Uluslararası Hukuk’ta devletlerin egemen hakları ve yetkilerine ilişkin yeni düzenlemelerin ortaya çıkmış olması Türkiye-Yunanistan arasında daha önce düzenlenmemiş konularda ahdi düzenlemenin yapılmasını gerektirmektedir. Bugüne değin bu uyuşmazlıklara esastan çözüm üreten antlaşma gerçekleştirilememiştir. Çalışmada Ege Denizi’nde egemenlik sınırlarını düzenleyen temel ahdi düzenlemelerden yola çıkarak, ülke devirlerinde hangi kısıtlarla devirlerin gerçekleştirildiği, sınırlandırma çalışmalarının eksik bıraktığı noktalar üzerinde durulacaktır. Buna göre eğer bir uyuşmazlık varsa ve taraflardan biri durumu kendi lehine değiştirmek için bir oldu-bitti gerçekleştiriyorsa bunun taraflar arasında barışçıl çözümü engelleyeceği ve dış politika krizlerini tetikleyeceği görüşü tartışılacaktır.

1. Uluslararası Hukukta Yetki Alanları

Genel ifadesiyle uluslararası ilişkilerin temel aktörü devletlerdir. Devletler, özü itibariyle egemen oldukları ülkesel sınırları içerisinde çoğu kez bir kısıtlamaya tabii olmaksızın meşru bir

kaynaktan doğan yetkilerinin gereği olan tasarruflarda bulunurlar. Bu açıdan egemen devletler hukuki sonuç doğuracak irade açıklamalarıyla durumsal değişiklikler gerçekleştirebilirler. Pazarıcı'ya göre uluslararası hukuk açısından egemenlik veya bağımsızlık, “devletin, hukuksal açıdan başka bir dış ya da üstün iktidara bağlı olmadan ve yalnızca uluslararası hukuk kuralları ya da kendi kabul ettiği bağlantılarıyla sınırlanan, serbestçe karar verme yetkisi”¹ne sahip olmasıdır. Bu anlamda devletler ülkesel sınırları içerisinde münhasıran egemendir ve yetkilerinin kaynağını egemenlikleri oluşturmaktadır. Devletler Hukuku bakımından devlet, sahip olduğu yetkilerini özünde ülkesi dışında kullanamaz, ancak kimi durumlarda ülkesi dışında gerçekleşmiş bulunan bir olaya ilişkin olarak bu yetkilerini kullandığı da görülür. Bu durumda söz konusu olayla ilintili kişi ve/ya şeylerin herhangi bir zamanda ülkesinde bulunuyor olması gerekir.²

Devletlerin ülke sınırlarının dışında da çeşitli davranışlar gerçekleştirdiği görülür. Bu davranışlar çoğu kez uluslararası toplumdaki diğer otonom aktörlerle varılan uzlaşılı çerçevesinde belirli alanlardaki görev, sorumluluk ve yetkiyle sınırlandırılmıştır. En genel ifadesiyle ulusal sınırların dışındaki alan tüm otonom aktörlerin eşit şekilde faaliyetlerini yürüttükleri “uluslararası” olarak tanımlanan alandır. Uluslararası olarak tanımlanan bu alanda geçerli olan kurallar doğrudan herhangi bir devletin belirlemiş olduğu kurallar olmayıp ilgili konuda çok sayıda aktörün bir araya gelerek belirledikleri ve uygulamayı yükümlendikleri kurallardan oluşmaktadır. Dolayısıyla ulusal alanda devlet münhasıran egemen yetkilerini kullanırken uluslararası alanda diğer aktörlerce kabul edilen sınırlar ve kurallar çerçevesinde egemenlik hakkı vermeyen görev, yetki ve sorumluluklarını yerine getirmektedir. Bu bağlamda devletler uluslararası ilişkilerinde egemenliklerini devletlerin egemen eşitliği, işlerine karışmama ve doğal kaynaklar üzerinde sürekli egemenlik ilkeleri çerçevesinde kullanırlar. Bu üç ilkenin de günümüzde önemli ölçüde aşınmış olduğu söylenebilir. Bu bir yandan devletlerin sınırlarını korumadaki yetersizlikleriyle ilgili olduğu kadar iletişim olanaklarının gelişmesi ve bireyin uluslararası toplumdaki hareketliliğiyle de ilintilidir. Devletler ilke olarak egemen eşit aktörler olarak kabul edilseler dahi sahip oldukları materyal güç kapasiteleriyle ve kimliklerini oluşturan özellikleriyle birbirlerinden farklıdır. Bu farklılıklara rağmen devletler birbirlerinin davranışlarından doğrudan veya dolaylı olarak etkilenirler. Benzer durum işlerine karışmama ilkesinde de gözlemlenebilir; uluslararası sistem içerisinde otonom davranabilme yeteneğine sahip olduğunu düşünen devletler kimi zaman doğrudan ve/ya dolaylı olarak birbirlerinin işlerine müdahale sayılabilecek tasarruflarda bulunabilmektedir. Üstelik günümüzde bunun hem araç hem de yöntem bakımından oldukça yaratıcı örneklerine sıklıkla rastlanmaktadır. Dolayısıyla uluslararası hukuk bakımından bu ilkeler varlığını hâlâ sürdürmekle birlikte siyasal alanda bu ilkelerin etkisi, işlevselliği azalmaktadır. Bu durum doğal olarak adil, hakkaniyetli ve yaptırım-ceza gücüne sahip uluslararası bir üst otoritenin kurulamamış olmasıyla yakından ilgilidir. Doğal kaynaklar üzerinde sürekli egemenlik ilkesiyse devletin ülkesel sınırları içerisinde sahip olduğu zenginlikleri kendi özgür iradesiyle

1 Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, Cilt II, (Ankara Turhan Kitapevi, 1999), 22.

2 Bu konuda bkz, Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri: Devletin Yetkisi*, (İstanbul: Filiz Kitapevi, 1984), 3.

kullanabilmesini ifade etmektedir. Bir başka aktörün bu kaynaklar üzerinde hak iddiasında bulunması doğrudan egemenliğe yönelik bir çatışmayı doğuracak niteliktedir. Aslında tam da bu nedenle özellikle sınırdaş ülkeler arasında veya sömürgeci-emperyal avantajlarını sürdürmek isteyen ülkelerle yeni bağımsız ülkeler arasında belli bir bölgedeki doğal kaynakların kullanımı konusunda zaman zaman sıcak çatışmaların yaşandığı görülmektedir.

Devletin ülkesel sınırları

Devletin ülkesel sınırları birbirleriyle ilintili olarak kara, deniz ve bunların üzerindeki hava sütununu içerir. Devletlerin karasal sınırlarını saptamak görece daha az tartışmalı olsa da çoğu kez asıl uyuşmazlıklar deniz sınırlarının belirlenmesi sırasında ortaya çıkmaktadır. Denize kıyısı bulunan ülkeler açısından devletin denizlerdeki egemenliğinin sınırının ne olacağı zaman içerisinde açıklığa kavuşmuştur. 20. yüzyılın başında genel kabul kıyıda atılan topun menzili (3 deniz mili) devletin denizdeki ülkesel sınırı olarak kabul edilmiştir. Devletin denizdeki-karasularındaki egemenlik yetkilerinin kara ülkesindeki yetkilerinden bazı açılardan farklı olduğu görülür. Diğer yandan kara ve deniz sınırları belirlendiğinde bu sınırlar içinde kalan tüm alanın üstündeki hava sütunu o ülkenin ulusal hava sahası olarak kabul edilir.

Devletlerin denizlerdeki zenginliklerden yararlanma ve sahip olma mücadelelerine koşut olarak denizdeki yetki alanları büyük ölçüde 20. yüzyılda gerçekleştirilen uluslararası kodifikasyon çabalarıyla şekillenmiştir. Günümüzde bu düzenleme 1982 tarihli Birleşmiş Milletler III. Deniz Hukuku Sözleşmesi olarak kabul edilmektedir.³ Bu sözleşmeyle imzacı devletlerin karasuları, bitişik bölgesi, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölgeleri gibi denize ilişkin hakları, yetkileri, sorumlulukları tanımlanmış ve kurallara bağlanmıştır. Kuşkusuz bu uluslararası sözleşmenin devletler arasında denize ilişkin tüm olası uyuşmazlıkları ortadan kaldıracak hükümlere sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla sözleşmeye rağmen devletler arasında deniz yetki alanlarına ilişkin çok değişik uyuşmazlıklara rastlamak mümkündür. Bununla birlikte gerek sözleşmede gerekse bir bütün olarak uluslararası hukukta uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümüne ilişkin birden fazla yöntem bulunmaktadır.

Devletin kara ülkesi: Devletin kara ülkesinin sınırları doğrudan deniz ve hava sınırlarını da şekillendirmektedir. Devletin kara ülkesinin sınırları çoğunlukla bir ahdi hukuk düzenlemesiyle belirlenmiştir. Bu anlamda sınırdaş ülkeler arasında usulüne uygun olarak kabul edilen bir ahdi düzenlemenin belirlediği sınır sınırdaş olmayan üçüncü ülkelere karşı da ileri sürülebilir.

Devletin deniz ülkesi: Devletin herhangi bir denize kıyısının bulunması çeşitli açılardan devletin denizden yararlanma haklarını tanımlamayı ve sınırlandırmayı gerektirir. Denize kıyısı bulunan devlet tıpkı kara ülkesinde olduğu gibi egemenlikten kaynaklanan kimi haklarını denizde de uygular. Üçüncü Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 2. maddesinde belirtildiği gibi:

1. Sahildar devletin egemenliği kara ülkesinin ve iç sularının ötesinde karasuları denilen bir bitişik deniz bölgesine kadar uzanır.

3 Sözleşme için bkz. Aydoğan Özman, *Birleşmiş Milletler III. Deniz Hukuku Sözleşmesi*, (İstanbul: DTO Yayınları, 1984).

2. Bu egemenlik karasuları üzerindeki hava sahasını ve de bu suların deniz yatağı ile toprak altını da kapsar.

3. Karasuları üzerindeki egemenlik işbu Sözleşmenin hükümlerinde öngörülen şartlar ve uluslararası hukukun diğer kuralları dahilinde kullanılır.⁴

Aynı sözleşmenin 3. maddesi ise karasularının genişliğini en fazla 12 deniz mili olarak belirlemektedir. Karasuları en genel ifadeyle kıyıda ülke topraklarının denizdeki devamı niteliğindedir. En belirgin ayrım ise devletler kara ülkesindeki katı kısıtlardan farklı olarak denizde diğer devletlerin deniz araçlarının geçişlerine izin vermeleridir. Ancak bu geçişlerin sahildevletinin barışına, düzenine veya güvenliğine zarar vermemesi gerekir. Sözleşme'nin 19. maddesinde zararsız geçişi bozacak, dolayısıyla sahildevletinin barışına, düzenine ve güvenliğine zarar verebilecek faaliyetlerin neler olduğu belirtilmiştir.

Devletin hava ülkesi: Devletin kara ülkesi ve deniz ülkesinin dış sınırı belirleyen hat aynı zamanda devletin hava ülkesini de belirler. Sahildevletinin uyguladığı karasuları genişliği aynı zamanda o ülkenin hava sahasını da belirlemiştir. Diğer bir ifadeye devletin ülkesel sınırları diğer devletlerin sınırlarından veya uluslararası toplumun tümüne ait olduğu düşünülen alanların sınırlarından ayrılan çizgiyi ifade etmektedir. Bununla birlikte deniz ve hava ülkesinin dış sınırlarının belirlenmesi çoğu kez uluslararası hukukun tartışmalı alanını oluşturur. Özellikle hava sahasının ne kadar yüksekliğe kadar devletin ülkesi olarak kabul edileceği üzerinde bir uzlaşmaya varmak güçtür. Ulusal hava sahasının dışındaki uluslararası hava sahasında genel kabul serbestliktir; açık deniz statüsündeki bu bölgede devletler uçuş serbestliğinden yararlanırlar. Doğaldır ki münhasır bölge ve kıta sahanlığı, bitişik bölge üzerindeki hava sahası da uluslararası hava sahası olarak kabul edilir.

2. Ege Denizi'nde Sahildevletlerinin Egemenliklerine İlişkin Düzenlemeler ve Kısıtlar

Türkiye-Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların çözümü açısından dikkate alınması gereken husus iki ülkenin ulusal egemenliklerinin sınırlarını belirleyen temel ahdi düzenlemelerin nasıl bir denge kurmuş olduğudur. Bu durum özellikle devletin sınırlarını ilgilendiren ahdi hukuk düzenlemeleri bakımından önemlidir. Çünkü günümüzde özellikle deniz yetki alanlarına ilişkin uyuşmazlıklarda bu ahdi hukuk düzenlemelerinin hükümlerinin neler olduğu, imzacı devletlerin bu hükümleri nasıl yorumladıkları ve uyguladıkları ilişkilerin seyrini belirlemektedir. Genel kabul gördüğü üzere ülke devirleri “andlaşma yoluyla, tek taraflı işlemlerle ya da uluslararası hakemlik, yargı ya da örgüt organları kararları ile olur... Ülke devri, bir devletin ‘mahdut bir ülke alanı’ üzerinde haiz olduğu egemenlik haklarını, diğer bir devlete bir andlaşma ile nakletmesi işlemidir.”⁵

4 Özman, *Birleşmiş Milletler*, 3-4.

5 Sertaç Hami Başeren, “Ege’de Ada, Adacık ve Kayalıkların Uluslararası Andlaşmalarla Tayin Edilen Hukuki Statüsü”, Ali Kurumahmut (Y. Haz.). *Ege’de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1998), 82-115.

Dolayısıyla her şeyden önce Osmanlı Devleti'nin/Türkiye'nin Ege Denizi'nde Yunanistan'a (veya bir başka devlete) hangi toprakları hangi statü ile devretmiş olduğunu belirlemek gerekir. Bu açıdan başvuracağımız temel metin büyük ölçüde Lozan Barış Antlaşması'dır. Türkiye'nin kara ülkesi sınırları Lozan Barış Antlaşması'nın 2-11. maddeleri arasında hükme bağlanmıştır. Yunanistan'la olan kara sınırı da Arda ve Meriç nehirlerinin talveg hattına göre düzenlenmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra sınır belirleme işleminin tamamlayıcı ikinci safhasına geçilmiştir. İki ülkenin uzmanlarından oluşan bir karma sınır komisyonu yaptığı teknik çalışmalarla iki ülke arasındaki karasal sınırlara ilişkin sınır düzenlemelerini gerçekleştirmiştir. Komisyon kara sınırına son şeklini verebilmek amacıyla çalışmaları yürütmüş ve 1926 yılında imzalanan anlaşmayla kara sınırlarına nihai şekli verilmiştir. Bununla birlikte iki ülke arasındaki kara sınırının belirlendiği Meriç Nehri'nin Ege Denizi'ne döküldüğü yer aynı zamanda yan sınır oluşturduğu için deniz alanlarının sınırlandırılmasında teknik düzenlemeler gerekmektedir.⁶ İki ülke arasındaki statünün oluşturulduğu dönemde Türkiye ve Yunanistan'ın uyguladıkları karasuları sınırı 3 deniz milidir ve sınır komisyonu buna uygun olarak bir yan sınır noktası belirlemiştir.⁷ Oysa 1936 yılında Yunanistan ulusal karasularını 6 mil olarak belirlemiş, 1964 yılında ise bu kez Türkiye, ulusal karasularını Ege Denizi'nde 6 deniz mili olarak ilan etmiştir. Bununla birlikte yan sınırlara ilişkin düzenleme değişmemiştir.⁸ Diğer yandan iki ülke arasında deniz sınırlarının belirlenmesine ilişkin bir ahdi düzenleme Lozan Barış Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden bugüne gerçekleştirilememiştir.

Toluner'in de belirttiği gibi⁹, devletlerin ülke kazanımları genel olarak devir, işgal, kazandırıcı zamanaşımı, katılma veya fetih şeklinde gerçekleşmektedir. Ülke kayıpları ise devir, terk, kazandırıcı zamanaşımı, doğal olaylar nedeniyle ülke yitirilmesi veya isyan sonucunda olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye-Yunanistan arasındaki ülkesel sınırların

6 Örneğin "Türk - Yunan Trakya Hududununun Mühim Kısmını Tayin Eden Meriç Nehri Mecrasının Islahı Dolayısıyla 19 Ocak 1963 Tarihinde İmzalan Protokol" 1967 yılında TBMM tarafından onaylanması uygun bulunarak 9 Ocak 1967 tarihli ve 12499 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. "Türk - Yunan Trakya Hududununun Mühim Kısmını Tayin Eden Meriç Nehri Mecrasının Islahı Dolayısıyla 19 Ocak 1963 Tarihinde İmzalan Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun", *TBMM*, 9 Ocak 1967, *TBMM*. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc050/kanuntbmmc050/kanuntbmmc05000813.pdf [E. Tarihi. 3 Eylül 2022]

1971 yılında taraflar yeni bir komisyon oluşturarak 1926 Protokolü çerçevesinde Trakya sınırında işaretleme işlemlerini yeniden düzenlemiştir. Bu yeni protokole ilişkin onay süreci Türkiye için 1979 yılında tamamlanmıştır. İlgili düzenleme için bkz. "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Krallık Hükümeti Arasında Trakya Hududunun İşaretlenmesi Hakkında Anaprotokol ile Eklerinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna İlişkin Kanun", *TBMM*, 29 Mart 1979, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc062/kanuntbmmc062/kanuntbmmc06202220.pdf

7 1926 Protokolü'ne ek haritalarda Meriç Nehri'nin Ege Denizi'ne ulaştığı kısımda nehrin en derin noktasından geçen bir çizgide sınır belirlenmiştir. Haritada bu nokta bir yıldız ile gösterilmektedir. Bu yıldız işaretinden itibaren karasularının yan sınırının hangi açıyla 6 deniz miline kadar uzatılacağı müzakere konusudur. 1926 düzenlemesine ilişkin haritalar için bkz. "Türkiye-Yunanistan Meriç Nehri Sınır Düzenlemeleri", *Turkishgreek.org*. <http://www.turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/indirilebilir-kaynaklar/summary/19-1926-turkey-greece-boundary-agreement/138-turki-ye-yunani-stan-meri-c-nehri-sinir-duzenlemeleri>

8 Bu konudaki tartışmalar için bkz, Başeren, "Ege'de Ada", 110.

9 Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, 6.

belirlenmesinde yukarıdakilerden bir kısmını gözlemlemek mümkündür. Osmanlı Devleti'nden ayrılarak kurulan yeni devletlerin ülkesel sınırları bu duruma örnektir. Tablo 1'de görüleceği gibi ülkesel sınırları Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleştirilen mücadeleyle belirlendiği için Osmanlı ülke topraklarının kaybı yeni bağımsız devletler için kazanım niteliğindedir. 20. yüzyılın başından itibaren Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarının sonucunda ahdi statüyü kararlaştırmak her zaman kolay olmamıştır. Balkan Savaşları'nın ardından yaşananlarda olduğu gibi fetih(zapt) yoluyla fiili işgale rağmen kaybedilen topraklarda Osmanlı Devleti'nin idari-hukuki varlığı devam etmiş ülke devrini karara bağlayan bir antlaşma yapıldıktan sonra Osmanlı Devleti'nin bu topraklardaki egemenliği sonlanmıştır.¹⁰ Yani fetih veya işgal otomatik olarak işgalci devlete egemenlik hakkı vermemiştir. Bunun için mutlaka bir ahdi düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur.¹¹

Lozan Barış Antlaşması'nda (12. ve 15. maddeler) da bu düzenlemeye rastlanmaktadır; antlaşma yapılırken İtalya'nın veya Yunanistan'ın fiili işgali altında olan ada ve adacıklar (bkz Tablo 2) isimleri sayılarak ülke devirleri gerçekleştirilmiştir. Ancak bugün egemenliği tartışılan bazı ada ve adacıklar daha önce Yunanistan veya İtalya'nın fiili işgali altında olmamıştır.¹² Yine o dönemde İtalya'nın işgali altında olmasına karşın Lozan Barış Antlaşması'nın 15. maddesinde sadece belli adaların isimleri zikredilerek devir gerçekleştirilmiş; bazı adaların isimleri ise metinde geçmemiştir. Üstelik bu adalar bağlı ada ve adacık statüsünde de değildir¹³

Tablo 1. Türkiye ile Yunanistan Arasında Ülke Kazanımı-Kayıbı İlişkisi			
		Türkiye (Ülke kaybeden)	Ülke Kazanan Devletler
1959-1960 Kıbrıs Antlaşmaları	Kıbrıs'ta İngiltere'nin egemenliğinin sonlanması		Kıbrıs Cumhuriyeti (İngiltere'den vazgeçme/devir yoluyla)
Paris Barış Antlaşması (1947)	Oniki Adalar ve Meis'in Yunanistan'a devri	-	Yunanistan (İtalya'dan Devir)

10 Bu konuda bkz, Vahdettin Engin, "Ege Adaları'nda Tanzimat Dönemi ve Sonrası Mali Uygulamalar (1839-1923)", İdris Bostan (ed.), *Ege Adaları'nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı*, (Ankara: SAEMK Yay., 2003), 103-114; Ali Fuat Öreç, "Ege Adaları'nda İdari Yapı (1830-1923)", İdris Bostan (ed.), *Ege Adaları'nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı*, (Ankara: SAEMK Yay., 2003), 55;

11 Bu konudaki ayrıntılar için bkz. Başeren, "Ege'de Ada", 94-100; Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, 5-21; Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 155-165.

12 Bkz., Ali Kurumahmut, "Uluslararası Andlaşmalara Göre Ege Adaları'nın Egemenlik Devirleri", Sertaç Hami Başeren ve Ali Kurumahmut (Y. Haz.), *Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar*; (Ankara: SAEMK Yay., 2003), 37.

13 Ayrıntılar için bkz, Kurumahmut, "Uluslararası Andlaşmalara Göre", 39; Ege Adaları'nın işgal sürecindeki yazışmalar için bkz. İdris Bostan ve Ali Kurumahmut, *Trablusgarb ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları*, (Ankara: SAEMK Yay., 2003).

Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923)	13 Şubat 1914 tarihinde Yunanistan'ın işgali altında olan adalar (12. md); İtalya'nın işgali altında olan adalar ile bunlara bağlı adacıklar ve Meis (15. md) Kıbrıs (20. md)	Devir	Yunanistan: İsimleri 12. md'de sayılan ve işgal altında olan adalar (Fetih yoluyla işgal-zapt/devir) İtalya: Oniki Adalar ve Meis (Fetih yoluyla işgal-zapt/devir) İngiltere: Kıbrıs (Kiralama / İşgal / ilhak / devir)
Atina Antlaşması (14 Kasım 1913)	Rumeli'de Yunanistan'a terk edilen toprakla ilgili hükümler; Londra Antlaşması'nın 5. madde hükümlerine uyma taahhüdü	Devir	
Londra Antlaşması (30 Mayıs 1913)	Selanik ve Güney Makedonya'nın Yunanistan'a verilmesi; 4. madde: Girit Adası'nın Müttefik Balkan Devletleri'ne bırakılması; 5. madde Osmanlı egemenliğindeki bütün adaların kaderinin tayinini Büyük Devletlere bırakma	Ege Adaları üzerinde Osmanlı egemenliğini/ haklarını ortadan kaldırmıyor; sadece bunların geleceklerinin tayini konusunda Büyük Devletlere vekâlet veriliyor. Egemenlik haklarını açıkça ve resmen devretmediği sürece adalar Osmanlı Devleti'ne ait	Müttefik Balkan Devletleri: İşgal
Uşi Barış Antlaşması (15-18 Ekim 1912)	Trablus ve Bingazi'den çekilme karşılığında İtalya'nın işgali altında bulunan adalardan kayıtsız şartsız çekileceği taahhüdü	İşgal	İtalya: İşgal
Osmanlı-Yunan Barış Antlaşması (4 Aralık 1897)	Osmanlı'nın Teselya'dan çekilmesi, bu bölgede Osmanlı lehine sınır düzenlemeleri	Devir	Yunanistan
Berlin Anlaşması (1877-1878?)	Teselya ve Epir'de Osmanlı-Yunanistan sınırının belirlenmesi	Devir	Yunanistan
Londra Protokolü (3 Şubat 1830)	Eğriboz Adası Yunanistan'a	Devir	Yunanistan
Edirne Antlaşması (14 Eylül 1829)			
Mora İsyanı (1821)			

Ahdi düzenlemeler bakımından sahil dar ülkelerin statülerini düzenleyen antlaşmalar taraflar arasında ülke devirlerini düzenlerken aynı zamanda belirli konularda koşul ve kısıtlamalar da getirmiştir. Örneğin Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinde toprak kayıplarının bir yansıması olarak Ege Denizi'ndeki adaların devri de ilgililer arasında bazı kısıtlamalarla gerçekleştirilmiştir. Bu ülke devirlerinde temelde iki konunun öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki bir başka ülkenin egemenliğine devredilen topraklarda kalan Osmanlı uyrukluların hak ve statüsünün belirlenmesi¹⁴, diğeri ise devredilen topraklardan Osmanlı Devleti'ne herhangi bir güvenlik tehdidinin doğmaması için bu toprakların/adaların silahsızlandırılmış olmasıdır.

Tablo 2. 1914 Öncesinde Yunanistan ve İtalya'nın İşgali Altında Olan Adalar

Açıklama	İşgalci Ülke	Türkiye (Ülke kaybeden)	Yunanistan (Ülke kazanan)	İtalya (Ülke kazanan)	İngiltere (Ülke kazanan)
İstanbul Adası'nın işgali (28 Nisan 1912)	İtalya	Lozan ile İtalya'ya devir		Fetih yoluyla işgal/zapt	
Rodos'un işgali (5 Mayıs 1912)					
Herke'nin işgali (9 Mayıs 1912)					
Kerpe, İlyaki, Leryoz, Batnoz ve Kilimli'nin işgali (12 Mayıs 1912)					
Lipso'nun işgali (16 Mayıs 1912)					
Sömbeki'nin işgali (19 Mayıs 1912)					
İstanköy'ün işgali (20 Mayıs 1912)					

14 Örneğin 1913 Yunanistan'la Barış Antlaşması Yunanistan'a terk edilen topraklarda kalan Müslümanların statüsünün düzenlemektir; Antlaşma için bkz, Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt 1, Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları*, (Ankara: A.Ü. H.F. Yay. 1953), 477-488.

Bozcaada'nın işgali (7 Kasım 1912)	Yunanistan	Bozcaada ve Gökçeada LBA ile TR'ye; İsimleri sayılan diğer adalar Lozan ile Yunanistan'a devir	Fetih yoluyla işgal/zapt		
Limni Adası'nın işgali (21 Ekim 1912)					
Taşoz ve Gökçeada'nın işgali (30 Ekim 1912)					
Bozbaba Adası'nın işgali (31 Ekim 1912)					
Semadirek Adası'nın işgali (1 Kasım 1912)					
İpsara Adası'nın işgali (4 Kasım 1912)					
Ahikerya Adası'nın işgali (17 Kasım 1912)					
Sakız Adası'nın işgali (24 Kasım 1912-3 Ocak 1913)					
Midilli Adası'nın işgali (21 Kasım-21 Aralık 1912)					
Sisam Adası'nın işgali (15 Mart 1913)					
Kıbrıs Adası	İngiltere	Lozan ile İngiltere'ye devir			Kiralama / işgal / ilhak / devir

Ege Denizi özelinde bakıldığında Birinci Dünya Savaşı öncesinde (örneğin 1912 Uşi Antlaşması, 1913 Londra Antlaşması, 1914 Altı Büyük Devlet Kararı) Osmanlı Devleti'yle taraflar arasında gerçekleştirilen müzakerelerde ve yapılan antlaşmalarda bu durum hükme bağlamıştır.¹⁵ Cumhuriyetin temel kurucu metni olarak kabul edilen Lozan Barış Antlaşması'nda da adaların devri söz konusu olduğunda silahsızlandırılma ilkesi mutlaka yer almıştır. Lozan Barış Antlaşması, Yunanistan'a devredilen adaların silahsızlandırılmasını karara bağlarken İtalya'ya devredilmiş bulunan adaların silahsızlandırılmasına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1947 Paris Barış Antlaşması ile Oniki Adalar (isimleri sayılan 13 ada)¹⁶ ve Meis ve bağlı adacıklarının egemenliği Yunanistan'a devredilirken “bu adalar silahsızlandırılmış olacak ve öyle kalacaklardır” hükmü getirilmiştir. Diğer yandan ahdi düzenlemelerde imzacı devletlerin egemenlik yetkileri/hakları farklılık gösterebilir. Örneğin Lozan Barış Antlaşması'nda

15 Söz konusu bu ahdi düzenlemeler doğrudan Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiş ve antlaşma niteliğine dönüştürülmüş metinler olmaktan uzaktır.

16 1947 Paris Barış Antlaşması'nın 14. madde hükmü aşağıdaki gibidir:

“1. Italy hereby cedes to Greece in full sovereignty the Dodecanese Islands indicated hereafter, namely Stampalia (Astropalia), Rhodes (Rhodos), Calki (Kharki), Scarpanto, Casos (Casso), Piscopis (Tilos), Misiros (Nisyros), Calimnos (Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi), Cos (Kos), and Castellorizo, as well as the adjacent islands. 2. These islands shall be and shall remain demilitarised.”

“The Treaties of Peace of 1947”, *International Law Studies-ILS*, <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2181&context=ils>

Boğazlar'a ilişkin özel durum¹⁷ ve Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan'ın Trakya'daki ortak sınırlarındaki askersizleştirme/silahsızlandırma yükümlülüğü bir yana bırakılırsa Türkiye'nin egemenliğindeki toprakları silahsızlandırma yükümlülüğü¹⁸ bulunmamaktadır. Yunanistan ise egemenliği antlaşmalarla kendisine devredilen adaları silahsızlandırma yükümlülüğü altındadır. İlerleyen süreçte Boğazlar bölgesi ve Trakya sınırındaki silahsızlandırma yükümlülükleri ilgili devletler arasında yapılan anlaşmalarla yeniden düzenlenmiştir. 1936 yılında kabul edilen Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne ek protokol ile Türkiye'nin Boğazlar'ı yeniden silahlandırabileceği kabul edilmiştir. Trakya sınırının yeniden silahlandırılması konusu ise üç ülke arasındaki 31 Temmuz 1938 tarihli Selanik Antlaşması ile çözümlenmiştir.¹⁹ Görüldüğü üzere ahdi statü değişiklikleri tarafların rızasıyla ve yeni bir ahdi düzenleme ile gerçekleştirilmiştir.

Ege Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de adaların statülerindeki değişiklik bakımından birbiriyle ilintili iki düzenlemeden daha söz edilebilir. Bunlardan ilki 4 Ocak 1932 tarihinde Türkiye ile İtalya arasında "Anadolu Sahilleri ile Meis Adası Arasındaki Ada ve Adacıkların ve Bodrum Körfezi Karşısındaki Adanın Cihet-i âdiyeti Hakkında İtilafnâme"dir. İki ülke uzmanlarının yapmış oldukları çalışmalar sonucunda 4 Ocak 1932'de Rodos ve Oniki Adalar'ın güneyinde, Meis ile Anadolu kıyıları arasındaki sınırlar üzerinde anlaşma sağlanmıştır.²⁰ Oniki Adalar ile Anadolu kıyıları arasındaki deniz sınırıyla ilgili olarak ise iki ülke teknisyenleri arasında bir çalışma gerçekleştirilmiş olmasına rağmen bunun anlaşmaya dönüşmesi gerçekleşmemiştir.²¹ Dolayısıyla kısmen de olsa Türkiye-İtalya arasındaki deniz sınırını belirlemek mümkün olmuştur. İkinci düzenleme ise 1947 Paris Barış Antlaşmasıyla Oniki Adalar'ın egemenliğinin el değiştirmesi olmuştur. Antlaşmayla Oniki Adalar ve Meis İtalya'nın egemenliğinden çıkartılarak Yunanistan'ın egemenliğine devredilmiştir. Türkiye antlaşmaya taraf olmamasına rağmen bu adaların ülke devri gerçekleştirilirken silahsızlandırılmış olma şartı getirilmiş ve Yunanistan bu şartı kabul ederek egemenliği üstlenmiştir. Dolayısıyla ülkesel egemenlik devirlerinde gerek Osmanlı Devleti gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliği dikkate alınarak Anadolu'ya yakın adaların silahtan arındırılmış olma hali sadece I. Dünya Savaşı sonrasındaki düzenlemelerde değil aynı zamanda II. Dünya Savaşı sonrasındaki düzenlemelerde de korunmuştur.

17 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 4. maddesine göre Boğazlar'da kıydan 15 km genişlikteki bölgeler ve isimleri sayılan boğaz önü adaları askerlikten arındırılacaktır. Madde için bkz., İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*. 1. Cilt (1920- 1945), (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2000),154-155.

18 Lozan Barış Antlaşması'na ek III. numaralı Trakya Sınırına İlişkin Sözleşme'ye göre bu üç ülkenin sınırlarında 30 km genişliğinde askerden arındırılmış bir bölge oluşturulacaktır. Maddenin tam metni için bkz., Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, 161-164.

19 Bkz. "Balkan İtilafı Devletleriyle Bulgaristan Arasında 31 Temmuz 1938 Tarihinde Selânikte İmza Edilen Anlaşmanın Tasdiki Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, 12 Ocak 1939, [Sayı 4109], <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4109.pdf>

20 Rodos ve Oniki Ada tanımlaması için bkz. Şerafettin Turan, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", *Belleten*, XXIX, (1965), 77-78.

21 Söz konusu çalışma 28 Aralık 1932 tarihli "Teknisyenler Zabıtnamesi" adını taşımaktadır. Söz konusu zabıtname doğrultusunda uzmanların hükümetlerine önerisini bir anlaşmaya dönüştürmek mümkün olmamıştır. İlgili metin için bkz. Sertaç H. Başeren ve Ali Kurumahmut, (Y. Haz.), *Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar*, (Ankara: SAEMK Yay., 2003), 153-156.

Tablo 3. Deniz Yetki Alanları-Egemenlik İlişkisi				
	Egemenlik	(Egemen) Hak, Yetki, Yükümlülük	Teknik Sorumluluk	Sınırlı Yetki
Karasuları	X			
Bitişik Bölge				X
Münhasır Ekonomik Bölge		X		
Kıta Sahaneliği		X		
Ulusal Hava Sahası	X			
Uçuş Bilgilendirme Bölgesi (FIR)			X	
Arama Kurtarma Bölgesi (SAR)			X	

Lozan Barış Antlaşması sonrasında ülkesel deniz sınırları bakımından iki düzenleme söz konusudur. Bunlardan biri Türkiye-Yunanistan arasında dolaylı olarak deniz yan sınırının belirlenmesine ilişkindir. Diğeri ise Türkiye ile İtalya arasında Meis ile Anadolu kıyısı arasında kısmi deniz sınırının belirlenmesidir. İtalya ile imzalanan Ocak 1932 sözleşmesi iki ülke arasında Doğu Akdeniz'deki sınırları belirlemektedir; Ege Denizi'ndeki sınırları ayrıca belirlemek gerekmiştir. Ancak Oniki Adalar'ın Ege'deki sınırlarına ilişkin çalışmaları bir anlaşmayla tamamlamak mümkün olmamıştır. Dolayısıyla hâlihazırda iki ülke arasında deniz sınırlarının belirlenmesine dair bir müzakereye ihtiyaç vardır. Ancak bu konu pek çok açıdan birbiriyile ilintili çatışan savlara kaynaklık etmektedir.²²

Bu çalışmanın ilgi odağı açısından Ege Denizi'nde deniz yetki alanlarına ilişkin tartışmaların özü teknik olmaktan çok daha fazla siyasi ve egemenliğe ilişkindir. Tablo 3'deki sıralamaya rağmen Yunanistan'ın deniz yetki alanlarını doğrudan egemenlikle ilgili görmesi tarafların konuyu müzakere edebilmesini zorlaştırmaktadır. Bu tartışmaları verili kabul edersek deniz yetki alanlarının neler olduğunu da belirlemekte fayda vardır. Denizcilik ve Deniz Hukuku açısından bakıldığında kıyıda ülkelerin yetkilerini kullandıkları alanları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

Karasuları ve iç sular: Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesinde sahildevletleri karasularının ölçüldüğü esas hatlardan itibaren en fazla 12 deniz mili genişliğinde bir alanda karasuları ilan edebilecekleri belirtilmektedir. Sözleşme'nin 2. maddesine göre bu egemenlik karasularının üzerindeki hava sahasını, bu suların deniz yatağı ve toprak altını da kapsar.

Bitişik bölge: Üçüncü Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 33. maddesine göre sahildevletleri karasularının ölçüldüğü esas hatlardan itibaren en fazla 24 deniz mili bir alanda bitişik bölge ilan edebilir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere bitişik bölge karasularının ölçüldüğü hatlardan itibaren belirleneceği için aynı zamanda karasularını da içine alan bir deniz alanını ifade etmektedir. Bu madde hükmüne göre sahildevletleri "ülkesi üzerinde veya karasularında gümrük, maliye, sağlık veya muhaceret ile ilgili kanun ve kurallarına riayetsizlikleri önlemek; ...Bu

22 Uluslararası Hukuk açısından Türkiye ve Yunanistan'ın görüşlerinin karşılaştırmalı bir analizi için bkz. Deniz Bölükbaşı, *Turkey and Greece: The Aegean Disputes*. (Cavendish Pub. 2004).

kanun ve kurallara karşı ülkesi üzerinde veya karasularında meydana gelebilecek riayetsizlikleri cezalandırmak” gibi belirli amaçlarla gerekli kontrolleri yapabilir.²³ Karasularından farklı olarak sahildevletinin bitişik bölgedeki yetkileri gümrük, maliye, sağlık ve muhacerat ile sınırlandırılmıştır. Bu açıdan bir devlet egemenliğinden söz etmek mümkün değildir.

Kıta sahanlığı: Kıta sahanlığı karasularının ölçüldüğü esas hatlardan itibaren 200 deniz mili genişliğinde bir alanda sahildevletinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarının deniz yatağı ve toprak altlarını içerir. Bu genişlik belirli koşullarda 350 deniz miline kadar uzanabilmektedir. Sözleşme'nin 77. maddesine göre:

1. *Sahildar devlet, kıta sahanlığı üzerinde araştırmada bulunmak ve buranın doğal kaynaklarını işletmek amacı ile egemen haklar kullanır.*
2. *1. paragrafta öngörülen haklar şu anlamda münhasırdır ki, sahildevletinin kıta sahanlığında araştırmada bulunmadığı veya buranın doğal kaynaklarını işletmediği takdirde hiç kimse, sahildevletinin açık rızası olmadan bu çeşit faaliyetlere girişemez.*
3. *Sahildar devletin kıta sahanlığı üzerindeki hakları fiili veya nazari işgalden bağımsız olarak mevcut olduğu kadar her türlü açık beyandan da bağımsız olarak mevcuttur.²⁴*

Metinden de anlaşılacağı üzere sahildevletinin herhangi bir açık beyanla açıklamamış olsa dahi bir başka ülke sahildevletinin kıta sahanlığında faaliyet gösterme hakkına sahip değildir. Bununla birlikte sahildevletinin olmayan ülkeler karasularının dışındaki kıta sahanlığındaki hava sahasından ve sularından yararlanma hakkına sahiptir. Ayrıca 79. madde çerçevesinde sahildevletinin olmayan devletler özellikle denizaltı kabloları ve boru hatları döşerken sahildevletinin rızasını alarak bu haklarını kullanabilirler.

Münhasır ekonomik bölge: Münhasır ekonomik bölge karasularının ölçüldüğü esas hatlardan itibaren 200 deniz mili genişliğinde bir alanda sahildevletine bazı egemen haklar vermektedir. İlgili kısımda yer alan “egemen haklar” ifadesinin sahildevletine mutlak bir “egemenlik” vermediği söylenebilir. 56. maddede bu haklar aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- a) *Deniz yatağı üzerindeki sular, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarını araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile; aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar:*
- b) *İşbu Sözleşmenin ilgili hükümlerine uygun olarak;*
 - i. *sunu adalar, tesisler ve yapılar kurma ve bunları kullanma;*
 - ii. *denize ilişkin bilimsel araştırma yapma*
 - iii. *deniz çevresinin korunması ve muhafazası; konularına ilişkin yetki;*
- c) *İşbu sözleşmede öngörülen diğer hak ve yükümlülükler.²⁵*

Münhasır ekonomik bölgede sahildevletinin olmayan ülkelerin hak ve yükümlülükleri ise 59. maddede sıralanmıştır. Buna göre:

23 Bkz., Özman, *Birleşmiş Milletler*, 14.

24 Özman, *Birleşmiş Milletler*, 36-37.

25 Özman, *Birleşmiş Milletler*, 25.

1. Mühnasır ekonomik bölgede, sahili bulunsun veya bulunmasın, bütün devletler, işbu sözleşmenin ilgili hükümlerinde öngörülen şartlar içerisinde, 87. maddede söz konusu olan seyrüsefer serbestliği ile uçuş serbestliğinden ve denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme serbestliğinden; keza, bu serbestliklerin kullanımına ilişkin olarak, özellikle gemilerin, uçakların ve denizaltı kabloları ve petrol borularının işletilmesinde, denizin uluslararası diğer yasal amaçlarla kullanılması serbestliğinden işbu Sözleşmenin diğer hükümleri ile bağdaşır bir şekilde yararlanırlar.

2. 88. ila 115. maddeler ve ilgili diğer uluslararası hukuk kuralları işbu Kısma aykırı olmadığı ölçüde mühnasır ekonomik bölgeye de uygulanır.

3. Mühnasır ekonomik bölgede devletler, işbu Sözleşme uyarınca haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken, sahildar devletin haklarını ve yükümlülüklerini gerektiği şekilde göz önünde bulunduracaklar; ve sahildar devletin işbu Kısım ve diğer uluslararası hukuk kuralları uyarınca kabul ettiği kanun ve kurallara, işbu sözleşme ile bağdaşır olduğu ölçüde, riayet edeceklerdir.²⁶

Mühnasır ekonomik bölgenin sahildar devlet tarafından ilan edilmiş olması gerekir ki sahildar olmayan devletler bu bölgedeki faaliyetlerinde sahildar ülkenin hak ve yükümlülüklerini ihlal eder duruma düşmesin. Oysa kıta sahanlığında sahildar devletin kıta sahanlığının sınırlarını ilan etmiş olmasına gerek kalmaksızın sahip olduğu egemen haklar söz konusudur. Günümüzde kıta sahanlığı ile mühnasır ekonomik bölge arasındaki ayırım belirsizleşmeye başlamıştır. Sahildar devlet mühnasır ekonomik bölge sınırını belirleyip ilan ettiğinde (veya bir sınırlandırma antlaşması yapıldığında) ilgili bölgenin altındaki kıta sahanlığının da sahildar devletin egemen haklarının sınırları içerisinde yer aldığı düşünülmektedir.

Bunlara Havacılık ve Hava Hukuku açısından bakıldığında:

Ulusal hava sahası: En genel ifadesiyle ulusal hava sahası bir devletin kara ülkesi, iç suları ve deniz ülkesinin üzerindeki hava sütununu oluşturur. 1944 yılında kabul edilen sivil havacılığa ilişkin Şikago Sözleşmesi'nin 2. maddesine göre "... bir devletin ülkesinden maksat o devletin hakimiyeti, hükümlerliği, himayesi veya mandası altında bulunan arazi ile ona bitişik bulunan karasularıdır."²⁷ Dolayısıyla devletin hava sahası karasularının bittiği yerde sona erer. Bundan sonraki deniz ve hava sahası uluslararası açık deniz ve uluslararası hava sahası olarak adlandırılır. Devlet kendi hava sahasında egemen hak ve yetkilere sahiptir. Bu durum 1944 Şikago Sözleşmesi'nin 1. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, "Akit Devletler, devletlerin ülkeleri üstündeki hava sahası üzerinde tam ve mühnasır hakimiyeti haiz olduklarını kabul ederler" (Resmi Gazete, 12 Haziran 1945, s. 8861).²⁸ Üçüncü Deniz Hukuku Sözleşmesi de sahildar devletin ulusal hava sahasını karasularının dış sınırına kadarki alan olarak kabul etmektedir. Sözleşmede sahildar devletin karasuları en fazla 12 deniz mili olarak belirleyebileceği için hava sahası da karasularının ölçüldüğü esas hattan itibaren en fazla 12 deniz mili olarak kabul

26 Özman, *Birleşmiş Milletler*, 26-27.

27 "Şikago'da 7 Aralık 1944 Tarihinde Akit ve İmza Edilmiş Olan Milletlerarası Sivil Havacılık Anlaşması ile Sivil Havacılık Geçici Sözleşmesi ve Bunların Eklerinin Onanması Hakkında Kanun", *Resmi Gazete*, (12 Haziran 1945), 8861. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6029.pdf>

28 "Şikago'da 7 Aralık", 8861.

edilmektedir. Hukuki-siyasi açıdan devletlerin ulusal hava sahasının genişliğini karasularının genişliği ile örtüştürdükleri görülür. Ülke olarak bir devletin karasuları genişliğiyle hava sahasının genişliği birbirinden farklı olmaz.

Uçuş Bilgilendirme Bölgesi (FIR): Sivil havacılığın güvenli bir şekilde işletilebilmesi için yapılan düzenlemelerden biri de Uçuş Bilgilendirme Bölgelerinin kurulmasıdır. FIR özünde devletlere egemenlik hak ve yetkileri vermeyen teknik bir hizmetin sınırlarını belirlemektedir. Dolayısıyla uçuşlar sırasında hava trafiğinin güvenli bir şekilde gerçekleşebilmesi için gereken bilgi akışının organizasyonu sağlamaya yöneliktir. Bu niteliğiyle teknik bir sorumluluğun ulusal sınırlarla çakışması gerekmemektedir. Nitekim bir devletin ulusal sınırları bir başka devletin FIR sorumluluğuna dahil edilebileceği gibi uluslararası açık deniz üzerindeki FIR sorumlulukları da ilgili devletler arasında gerçekleştirilecek bölgesel seyrüsefer toplantılarında bir anlaşma ile kararlaştırılabilmektedir.

FIR içerisinde uçuş bilgi ve uyarı hizmetleri verilmektedir. Yol Kontrol Ünitesi tarafından mürettebata verilen bu bilgiler; uçuş rotası boyunca meteorolojik olayları, tehlikeli sahaları, uçuş emniyetini engelleyen durumları (kuş sürüsü vs), uçuşa kapatılmış bölgeleri (NOTAM), trafiğin gitmekte olduğu hava alanının durumunu içermektedir. FIR teknik bir sahadır ve FIR içerisinde yetkili olan devletlerin sorumlulukları standartlarla belirlenmiştir. Sivil trafiklerin takip ettiği rotaları askeri uçaklar da kat etmektedir. Bu nedenle uçuş emniyetini sağlamak amacıyla sivil ve askeri üniteler arasında koordinasyon kurulması sağlanmıştır. ... Askeri ve sivil kontrolörler arasındaki direkt hatlar aracılığı ile tehlikeli bir durumun yaşanmaması amacıyla olağan dışı durumlarda muharebe ile koordinasyon kurulmaktadır.²⁹

FIR düzenlemelerinin teknik niteliği dikkate alındığında bölgesel düzenlemeler, özellikle Avrupa Birliği'nin hava trafiğine ilişkin düzenlemeleri dikkat çekmektedir. Üye sayısının artmış olduğu bir süreçte AB fonksiyonel hava blokları oluşturarak Avrupa Birliği'nde Tek Hava Sahası uygulamaya başlamıştır. Sivil-askeri uçuş ayrımının ortadan kaldırıldığı bu düzenlemelerde oluşturulan 9 Fonksiyonel Hava Bloğu ile tüm uçuşların trafik güvenliği hizmeti verilmeye başlanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus 1944 tarihli Şikago Sözleşmesi'nin sivil havacılığa ilişkin olarak hazırlanmış olmasına rağmen AB Tek Hava Sahası uygulamasının üye ülkeler bakımından sivil-asker ayrımı gözetmeden tüm uçuşlar için uygulanmakta olduğudur.

Arama ve Kurtarma (SAR): Arama-Kurtarma özü itibariyle devletin kara, deniz, hava ülkesinde yürütmüş olduğu bir teknik faaliyet olmakla birlikte bu tür bir faaliyet sadece ülkesel sınırlarla sınırlanmamaktadır. Özellikle deniz ve hava seyrüseferinde yaşanan olası kazalara acil müdahalede bulunulması sadece devletin kendi kara ve deniz ülkesi sınırlarıyla sınırlanmamıştır. Havacılık açısından 1944 Şikago Sözleşmesi üye ülkelerin kendi toprakları üzerinde yürütmekte oldukları arama kurtarma faaliyetlerine benzer şekilde açık denizlerde de bu tür faaliyetler icra etmelerine işaret ederek kıyıdar ülkelerin bölgesel hava seyrüsefer anlaşmalarıyla arama ve kurtarma sorumluluk bölgelerini belirleyebileceklerini

29 Salih Uygur Kılınç, *Avrupa Birliği- Eurocontrol Sivil Havacılık Düzenlemeleri ve Türkiye*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011), 56.

belirtmiştir. Arama ve Kurtarma Bölgelerinin sınırlarının çakışmaması, bu sınırlar belirlenirken bir tavsiye olarak FIR sorumluluk sınırlarının dikkate alınabileceğini tavsiye etmiştir. Denizde arama-kurtarma sorumlulukları ise Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO)'nun 1979 Hamburg Sözleşmesi'nde düzenlenmiştir. Bu sözleşmeye göre sahilدار ülkeler arasında denizde arama-kurtarma sorumluluk bölgeleri ilgili taraflar arasında anlaşma yoluyla kurulacaktır. Süreç içerisinde denizde ve havada arama-kurtarma faaliyetlerinin birlikte icra edilmesi gerektiğine kanaat getirilerek ICAO ve IMO bu konuda işbirliğine gitmiş ve hazırlamış olduğu IMSAR El Kitabında bu konudaki parametrelere işaret etmiştir.

3. Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Uyuşmazlığı

Ege Denizi'nde ve Meis üzerinden Doğu Akdeniz'de sahilدار ülkeler olarak Türkiye ve Yunanistan arasında tartışmasız deniz sınırlarındaki belirsizliklerin henüz tam olarak giderilememiş olması iki ülke arasında gerginliğe zemin hazırlamaktadır. İki ülke arasında deniz yetki alanlarının sınırlarının belirlenebilmesi için her şeyden önce ülkesel deniz sınırlarının tartışmasız bir şekilde belirlenmiş olması gerekir. 1996 Kardak Kayalıkları krizinin hatırlatmış olduğu şekliyle iki ülke arasında egemenliği antlaşmalarla devredilmemiş ada, adacık ve kayalıkların aidiyetinin belirlenmiş olması gerekmektedir. Burada hatırdan tutulması gereken nokta ise Türkiye'nin antlaşmalarla Yunanistan'ın egemenliğine devretmiş olduğu adalara ilişkin bir egemenlik iddiasının bulunmadığıdır. Lozan Barış Antlaşması'nın kabulünün ardından iki ülke arasında Yunanistan'a ve İtalya'ya egemenlikleri devredilen adaların Türkiye açısından sorun teşkil eden yönü bu adaların devir antlaşması hükümlerine aykırı olarak Yunanistan tarafından silahlandırılmakta oluşudur.

Tıpkı kara ülkesi sınırlarında olduğu gibi deniz ülkesi egemenlik sınırlarında da bir ahdi statünün kararlaştırılmasından sonra sahilدار ülkeler olarak egemen hak ve yetkilerin sınırlarını belirlemek için müzakereler gerçekleştirilebilir. Özellikle kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye ilişkin sınırlandırma açısından taraflar arasında hakkaniyete uygun bir sınırlandırmanın yapılmasında uzun soluklu bir müzakereye ve karşılıklı güven ortamına ihtiyaç duydukları söylenebilir. Türkiye ve Yunanistan'ın gerek Ege Denizi'nde gerekse Doğu Akdeniz'de sahilدار devlet olmalarından kaynaklanan yapısal bir güçlük söz konusudur. Ege Denizi'ni Doğu Akdeniz'den ayıran hat üzerinden düşünüldüğünde kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırlarının belirlenmesinde ada ve adacıklara tanınacak etkinin taraflar arasında çözümü zorlaştırdığı görülmektedir.

Ulusal karasularının genişliği: Lozan Barış Antlaşması'nda tarafların karasuları sınırının genişliğinin ne olacağı açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Ancak özellikle ada ve adacıkların aidiyeti konusu ele alınırken deniz sınırlarının 3 deniz mili olarak kabul edildiği görülmektedir. Antlaşmanın 6. maddesine göre "...İşbu Andlaşmada tersine bir hüküm olmadıkça, deniz sınırları kıyıda üç milden aşağı uzaklıktaki ada ve adacıkları kapsar"; 12. madde de ise "...

Asya kıyısından üç milden az uzaklıkta bulunan Adalar, işbu Andlaşmada tersine hüküm olmadıkça, Türkiye egemenliği altında kalacaktır” denilmektedir.³⁰ Söz konusu maddeden de anlaşılacağı üzere 3 millik deniz sınırı bu bölgedeki ada ve adacıkların hangi ülkenin egemenliğine bırakılacağına dair düzenlemelerle ilintilidir. Bununla beraber 1930'lara değin Ege Denizi'nde Yunanistan ve Türkiye ulusal karasuları sınırını 3 deniz mili olarak uygulamıştır. 1936 yılında önce Yunanistan karasularını 6 deniz miline genişletmiş, 1964 yılında ise bu kez Türkiye Ege'de karasularını 6 deniz mili olarak uygulamaya başlamıştır. Hâlihazırda her iki ülkenin de ulusal karasuları 6 deniz milidir. 1970'li yıllardan itibaren Yunanistan karasularını 12 deniz miline genişletebileceğini ifade etmeye başlamıştır. Yunanistan'ın bu düşüncesi birbiriyle ilintili iki hedefe yöneliktir; ilki, karasuları 12 mile genişletildiğinde Yunanistan'ın deniz ülkesi (dolayısıyla egemenlik sınırları) genişleyecektir. İkincisiyse sahip olduğu adalara 12 deniz mili karasuları hakkı tanındığında Ege Denizi'nde Türkiye'yle paylaşacağı bir kıta sahanlığı-münhasır ekonomik bölge kalmayacaktır. Türkiye, 1976 yılında, Ege Denizi'nde Yunanistan'ın ulusal karasularını 6 deniz milinin ötesine genişletmesini savaş nedeni (casus belli) olarak gördüğünü ilan etmiştir. 1995 yılında Yunanistan Parlamentosu'nun BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin onaylanması³¹ sırasında yaptığı açıklama TBMM'nin de bu konudaki kararlılığını açıklamasını gerektirmiştir.³² TBMM, 1995 yılında savaş nedeni sayma kararını yeniden hatırlatan bir açıklamada bulunmuştur. Yunanistan Parlamentosu günü geldiğinde Yunanistan hükümetlerinin ulusal karasuları sınırını genişletme hakkını uygulayacağını açıklarken TBMM yaptığı açıklamada bu durumun Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki hak ve menfaatlerini ihlal edeceğini Türkiye hükümetlerinin böyle bir durumda askeri önlemler de dahil her türlü önlemi almaya yetkili olduğunu beyan etmiştir.

Karasularının 6 deniz milinin ötesine genişletilmesi doğrudan Yunanistan'ın deniz ülkesi sınırlarının genişlemesi anlamına gelmektedir. Nitekim 1936'da karasularının 3 milden 6 mile genişletilmesiyle Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki ülkesel sınırları % 19'dan % 43,5 düzeyine genişlemiştir. 1964 yılında Türkiye'nin karasularını 6 deniz mili olarak belirlemesi ile % 6 olan karasuları % 7,5 düzeyine genişlemiştir. Dolayısıyla Yunanistan'ın karasularını 12 deniz miline genişletmesi durumunda bu denizdeki uluslararası açık deniz alanı % 20 düzeyine

30 Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, 96-98.

31 Yunanistan Parlamentosu'nun deklarasyonu için bkz., “Law of the Sea Bulletin, No.29, 1995”, 5-6, https://www.un.org/depts/los/doalos_publications/LOSbulletin/bulletinpdf/bulletinE29.pdf.

Yunanistan'ın UNCLOS'un kabul ve onayı sırasındaki açıklamasına ilişkin olarak Yunanistan Resmi Gazetesi'ne bkz., “Law No. 2321/1995”, [Greek] *Government Gazette*, 1995, 23 June, https://www.et.gr/api/Download_Small/?fek_pdf=19950100136

32 TBMM'nin 8 Haziran 1995 tarihinde görüşmüş olduğu metin teknik olarak bir açıklamadır. Savaş ilanı veya Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yurtdışına gönderilmesi için gereken tezkere niteliğinde bir metin değildir. Tutanakta bildirinin oybirliğiyle kabul edildiği belirtilmesine karşın oylamaya sunulmuş “karar” niteliği kazandırılmamıştır. Bununla birlikte Yunanistan'da yaratmış olduğu algı savaş sebebi saymak şeklinde olmuştur. TBMM'nin konuya ilişkin toplantı tutanağı için bkz., “TBMM'de Temsil Edilen Siyasal Partilerin, Yunanistan'ın Ege Denizindeki Karasularının 12 Mile Çıkarılmasına Yönelik Tutumunun Doğuracağı Sonuçların Yunan ve Dünya Kamuoyuna Dostane Duygularla Duyurulmasına İlişkin Önergisi”, *TBMM*, 8 Haziran 1995, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c088/tbmm19088121.pdf>

gerilemiş olacak ve Yunanistan'ın karasuları % 60'ın üzerine çıkmış olacaktır. Türkiye'nin Ege Denizi'nde ulusal karasularını 12 deniz miline genişletmesinin ise yaratacağı etki % 1,5 düzeyinde olacaktır. Dolayısıyla 12 deniz miline genişletme kararının Türkiye'ye kazandıracağı bir avantaj yoktur. Diğer yandan Yunanistan'ın karasularını 12 deniz miline genişletmesi durumu açıkça Türkiye'nin zararına olacaktır. Bu durum sadece sahil dar ülke olarak Türkiye bakımından değil bu denizden yararlanan üçüncü ülke gemileri bakımından da sorun üretecek niteliktedir. Örneğin 6 deniz mili uygulandığında açık deniz statüsünde olan bölgeler 12 mil uygulandığında Yunanistan'ın karasularına dahil olacağından bu denizden daha önce serbest geçiş hakkını kullanarak geçiş yapan gemiler zararsız geçiş hakkını kullanarak Yunanistan'ın çizdiği rotalardan geçişler yapacak duruma gelecektir. Türkiye bakımından ise açık denizlerde yürütmekte olduğu askeri tatbikatları artık yapamayacak olması ayrı bir sorundur. Dahası Yunanistan Ege Denizi'nde sahip olduğu adaların karasuları dışında fakat münhasır ekonomik bölgesinde deniz trafiğini düzenlemek bakımından bazı haklara sahip olduğunu ileri sürmektedir. Özellikle adalar arasındaki suları boğaz statüsü çerçevesinde değerlendirerek bu boğazlardan gemilerin transit geçişine ilişkin düzenlemeler yapmaya yönelmektedir.³³

Hukuki-siyasi tezleri açısından bakıldığında Yunanistan özellikle BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne dayanarak karasularını belirleme hakkının olduğunu ve karasularını 12 deniz miline genişleteceğini belirtmektedir.³⁴ Türkiye'nin görüşüne göre Ege Denizi kendine has özelliklere sahip bir denizdir ve 12 deniz mili sözleşmede de belirtildiği üzere en üst sınırı belirtmektedir. Ege Denizi'nde diğer sahil dar ülkenin denizden yararlanma hakkını dikkate almadan karasularını genişletmek yine Sözleşmede belirtildiği gibi hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmaktadır. 300. madde hükmüne göre "taraf devletler işbu Sözleşme uyarınca üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirmeli ve işbu Sözleşmede tanınan hakları, yetkileri ve serbestileri hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmayacak biçimde kullanmalıdırlar."³⁵ Dolayısıyla Sözleşmenin 123. maddesinde belirtildiği gibi, "kapalı veya yarı kapalı bir denize sahil dar olan devletler, işbu Sözleşme gereğince kendilerine ait olan hakların kullanılmasında ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde aralarında işbirliğinde bulunmalıdırlar(...)."³⁶

33 Yunanistan Parlamentosu'nun ilgili açıklaması için bkz., "Law No. 2321/1995", [Greek] Government Gazette. (1995, 23 June) 4825, Erişim 19 Mayıs 2024, https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?fek_pdf=19950100136

34 III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre "her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik işbu Sözleşmeye göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez." Sözleşmede sözü geçen "esas hat" iki şekilde tarif edilmiştir; normal esas hat ve düz esas hat. 5. maddeye göre normal esas hat "İşbu Sözleşmede aksine hüküm bulunmadıkça, karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı normal esas hat, sahil dar devlet tarafından resmen kabul edilmiş büyük ölçekli deniz haritalarında belirtildiği şekliyle, sahil boyunca uzayan en düşük cezir hattıdır." 7. maddede ise düz esas hat tanımı yapılmıştır; buna göre "sahilin derin bir şekilde girintili çıkıntılı olduğu veya sahil boyunca hemen yakında bir adalar dizisinin bulunduğu yerlerde, karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hattın çizimi için, uygun noktaları birleştiren düz esas hatlar yöntemi kullanılabilir. (...)"İlgili maddeler için bkz., Özman, *Birleşmiş Milletler*.

35 Özman, *Birleşmiş Milletler*, 143.

36 Özman, *Birleşmiş Milletler*, 55.

Karasularının genişliği ile ilintili bir başka nokta ise Ege Denizi'nde çoğu Yunanistan'a ait olan ve Anadolu kıyılarını çevreleyen ada, adacık ve kayalıkların Yunanistan'a "takımda devleti" statüsü kazandırıp kazandırmadığı ile ilintilidir. 1982 tarihli III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 46. maddesine göre:

İşbu Sözleşme amaçları uyarınca:

Takımda Devleti'nden, bütünüyle bir veya birçok takımdadan oluşan ve başka adaları da ihtiva edebilen bir devlet;

Takımda'dan, birbirleri ile olan bağları coğrafi, ekonomik ve politik yönden bir bütün oluşturacak derecede sıkı olan veya tarihi açıdan bu şekilde kabul edilen ada kısımları, bunlara bitişik sular ve diğer doğal unsurlar da dahil olmak üzere, bir adalar grubu anlaşılır.³⁷

47. maddede ise takımda devletinin en uzak adaların en uç noktaları arasında düz esas hatlar çizilebileceği belirtilmektedir. Buna göre takımda devleti adaların en uç noktaları arasında 100 deniz milini aşmayacak şekilde düz esas hatlar çizerek karasularını, kıta sahanlığını ve münhasır ekonomik bölge sınırlarını bu takımda esas hatlarından itibaren 12 deniz miline kadar ilan edebilecektir.

Sözleşmede takımda devletine tanınan bu denli geniş olanaklar düşünüldüğünde Yunanistan'ın da Ege Denizi'nde yetki alanlarına ilişkin savlarında ülkesel bütünlük ilkesini gündeme getirerek bir takımda devleti olduğu algısı yaratmaya çalışmıştır. Ancak III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin hazırlık evresinde diğer ülkelerin yanı sıra Türkiye'nin itirazları sonucunda takımda devletine ilişkin düzenlemeler sıkı bir şekilde tanımlanmıştır. 1974 sonrasında Yunanistan kara ülkesi ile adalarının ülkesel bütünlüğünün bozulmaması gerektiği iddialarını sürdürmekle beraber takımda devleti olduğu iddiasını yinelememektedir.³⁸ Yunanistan'ın bir takımda devleti olması için öncelikle bir ada devleti olması ve bütünüyle bir veya birçok takımdadan oluşması gerekir ki bu durum Yunanistan için geçerli değildir.³⁹ Kurulduğu andan itibaren bir kara ülkesi olarak devlet sınırlarını genişletmiş, devir antlaşmalarıyla da adalarda egemenlik kazanmıştır. Sözleşme'nin lafzına uygun bir ada devleti niteliğine sahip değildir. Nitekim III. Deniz Hukuku Sözleşmesi bağlamında hangi ülkelerin takımda devleti statüsünde oldukları da belirlenmiş durumdadır ve Yunanistan bu ülkeler arasında yer almamaktadır.⁴⁰

37 Özman, *Birleşmiş Milletler*, 20.

38 Bu konuda bkz., Sertaç Hami Başeren, *Ege Sorunları*. (İstanbul: TÜDAV Yay. 2006), 124; Hüseyin Pazarcı, "Hukuki Açıdan: Ege'deki Deniz Sorunlarında Türk-Yunan Görüşleri", *Ege'de Deniz Sorunları Semineri*, (Ankara: A. Ü. SBF Yay., 1986), 79-82.

39 Angelos Syrigos, and Thanos Dokos, *Atlas of Greek- Turkish Relations*, s. 12. https://www.syrigos.gr/books/Atlas_syrigos_dokos.pdf

40 Sözleşme tanımı çerçevesinde takımda devleti olarak sıralanan ülkeler şunlardır: Antigua ve Barbuda, Bahamalar, Cape Verde, Comoros, Dominik Cumhuriyeti, Fiji, Grenada, Endonezya, Jamaika, Kiribati, Maldivler, Marshall Adaları, Mauritius, Papua Yeni Gine, Filipinler, St Vincent ve The Grenadies, Sao Tome ve Principe, Seyşeller, Solomon Adaları, Trinidad ve Tobago, Tuvalu, Vanuatu. Ayrıntılar için bkz. "Archipelagic States Practice", https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2015/10/ila_study_-_update_on_article_47_in_committee_s_final_first_report_roach_clean_draft_20_june_2015_2_.pdf

"The Law of the Sea Practice of Archipelagic States", <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/publications/E.92.V.3.pdf>

Buna rağmen Yunanistan çok sayıda ada, adacık ve kayalıkları arasında takımda devletlerine tanınan haklardan yararlanarak düz esas hatlar oluşturabilir mi? Sözleşme'nin 7. maddesinde sahildar ülkenin karasularının belirlenmesi için düz esas hatlar çizebileceği belirtilmektedir. Sözleşmede, "uygun noktaları birleştiren düz esas hatlar yöntemi"nin kullanılabilmesinden söz edildiği için bu düz esas hatların uzunluğunun ne olacağı belirsizdir. Diğer yandan 10. maddede körfezlere ilişkin olarak en fazla 24 mil deniz mili genişliğinde düz esas hatların oluşturulabileceğinden söz edilmektedir. Ancak bu durumda da düz esas hat değil normal esas hat uygulamasını tercih etmiş olması gerekir. Dolayısıyla ilke olarak Yunanistan egemenliğindeki adalarda körfez ağızlarında 24 deniz miline varan uzunlukta düz esas hatlar oluşturabilir. Ancak takımda devletlerinin sahip olduğu haklara dayanarak adalar arasında 100 deniz miline uzanan takımda düz esas hattı oluşturamaz. Hâlihazırda Türkiye ve Yunanistan sahildar devletler olarak Ege Denizi'nde normal esas hat kuralına göre karasuları sınırlarını belirlemiş durumdadır.

Karasularının Ege Denizi'nde her iki ülke tarafından da 6 deniz mili olarak uygulanmasına koşut olarak gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta Yunanistan'ın Ege Denizi'nde 24 deniz miline varabilecek bitişik bölge ilan etme ihtimalidir. Her ne kadar sözleşmenin 33/a maddesi bitişik bölgede sahildar ülkenin yetkilerini gümrük, maliye, sağlık, muhacerat veya karasularında meydana gelebilecek riayetsizleri cezalandırmak olarak sınırlandırmış olsa da bu durum özellikle SAR konusundaki görüş ayrılıkları bakımından taraflar arasında yeni bir meydan okuma yaratabilecek durumdadır.

Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması: Ege Denizi'nde sahildar ülkeler olarak Türkiye ve Yunanistan arasında bir kıta sahanlığı veya münhasır ekonomik bölge sınırlandırma antlaşması yapılmış değildir. Ege Denizi'nin kendine özgü olduğu dikkate alındığında ana karalar arasındaki en geniş mesafe 400 deniz milinden daha azdır. Ana karalar arasında çizilecek bir ortay hat pek çok yerde 200 deniz milinden daha az bir kıta sahanlığı ve bununla örtüşen münhasır ekonomik bölge ortaya çıkartmaktadır. Ülkesel egemenlik açısından ele alındığında da bir başka özgünlük daha ortaya çıkmaktadır. Ege Denizi'nde Anadolu kıyılarını çevreleyen ve çoğu iskâna müsait olmayan çok sayıda ada, adacık ve kayalık bulunmaktadır. Bu ada, adacık ve kayalıkların egemenliği ise (egemenlikleri antlaşmalarla devredilmemiş olanlar hariç) karşı sahildar ülke olan Yunanistan'a aittir. Diğer bir deyişle ters konumda yer alan ada durumundadırlar. Adalar Anadolu kıyısına Yunan ana karasından daha yakın mesafededirler.

Süreç içerisinde her iki ülke de çeşitli zamanlarda ulusal düzenlemelerle hak iddiasında buldukları bölgelerin nereleri olduğunu açıklamışlardır. Bu hak iddiaları tarafların aynı bölgelerde çatışan egemen hak iddiaları olduğunu göstermektedir. Ege Denizi'nde Yunanistan'ın Taşoz civarında ulusal karasularında 1960'larda başlatmış olduğu denizde petrol arama faaliyetlerinin ardından 1973 yılında bu kez Türkiye de Ege Denizi'nde ulusal karasularının dışında ve Türkiye'nin kıta sahanlığı iddiasında bulunduğu uluslararası açık denizde TPAO'ya

ruhsatlar vermeye başlamıştır.⁴¹ Türkiye'nin kıta sahanlığı iddiasında bulunduğu bölgeler coğrafi açıdan Türk-Yunan ana karaları arasındaki deniz alanını kabaca ikiye bölen bir çizginin doğusunda yer almaktadır. Türkiye'nin görüşüne göre Anadolu kıyılarına yakın olan ve Türkiye'nin kıta sahanlığı üzerinde yer alan Yunanistan'a ait olan adaların sadece karasuları ile sınırlı bir kıta sahanlığına sahip olması söz konusudur. Yunanistan'ın görüşüne göre ise adaların da tıpkı ana karalar gibi kıta sahanlığı hakları vardır ve Ege Denizi'nde sahildar ülkeler olarak Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak bir sınırlandırma Yunanistan'a ait adalarla Anadolu kıyıları arasındaki ortay hat esas alınarak saptanabilir. Yunanistan'ın görüşünden yola çıkıldığında Türkiye'nin Ege Denizi'nde sadece karasularıyla sınırlı bir kıta sahanlığı sahibi olacağı görülür.

1973 yılından itibaren Türkiye'nin hak iddiasında bulunduğu ve araştırma ruhsatları verdiği bölgelerde bilimsel araştırma faaliyetlerine başlaması doğal olarak Yunanistan'ın tepkisini çekmiştir. Yunanistan bu araştırma faaliyetlerini fiili olarak engelleyemediği durumda konuyu BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine taşıdığı gibi ayrıca Uluslararası Adalet Divanı'na başvurarak uyuşmazlığı çözmesini talep etmiştir. Güvenlik Konseyi, Türkiye'nin gerçekleştirdiği bilimsel araştırma faaliyetinin sahildar ülkelerin hak iddiasında buldukları bölgelerin statüsünü bozmadığı gerekçesiyle ihtiyati tedbir almaya gerek görmemiş ve tarafları barışçıl yöntemleri kullanarak aralarındaki uyuşmazlığı çözmeye davet etmiştir. 1976 yılında ise Uluslararası Adalet Divanı Yunanistan'ın başvurusunu esastan görüşmeden önce konuyu yetki bakımından incelemiş ve yapılan başvurunun Yunanistan'ın egemenlik haklarıyla ilintili olduğuna ve Yunanistan'ın Divan'ın statüsünü tanıırken egemenlik sorunlarını Divan'ın yetkisi dışında bıraktığına işaret ederek yetki bakımından davaya bakamayacağına karar vermiştir.

41 Türkiye'nin verdiği ruhsatlar için bkz. "Ege Denizi ve Akdeniz'de Petrol Arama Ruhsat Sahaları", *Resmî Gazete*, 18 Temmuz 1974, Sayı: 14949, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14949.pdf>

Harita 1. Ege Denizi'nde Karasuları ve EGEAYDAAK⁴²

Taraflar arasında bir uzlaşımın sağlanamadığı süreçte 1976 yılında iki ülke Bern Mutabakatı'nı kabul ederek bir sınırlandırma anlaşması yapılmaya değin ulusal karasularının dışındaki kıta sahanlığı iddialarının bulunduğu bölgelerde araştırma ve sondaj faaliyetlerine girişmeyeceklerini karara bağlamışlardır.⁴³ Bern Mutabakatı, niteliği açısından bir tür moratoryum olarak düşünülebilir. Nitekim 1987 yılındaki krize rağmen hâlâ iki ülke arasında geçerliliğini sürdüren bir ahdi düzenlemedir.

İki ülke arasındaki uzlaşmazlığın özünde ise egemenliği Yunanistan'a ait olmakla beraber Anadolu kıyılarını çevreleyen adaların kıta sahanlıklarının sınırlandırmasının nasıl yapılacağı

42 Başeren ve Kurumahmut, *Ege'de Egemenliği*, EK11)

43 Mutabakat metni için bkz, "Bern Agreement Between Turkey and Greece", *Turkishgreek.org*, <http://www.turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/item/50-bern-agreement-between-turkey-and-greece-11-november-1976>

sorusu yatmaktadır. 1970'lerden sonraki süreçte uluslararası alandaki pek çok benzer durumda varılan çözümler aslında Türkiye'nin bu konudaki tezleriyle önemli ölçüde örtüşmektedir.

Adaların deniz yetki alanlarının belirlenmesinde / sınırlandırılmasında sahildevletleri arasında

- Hakkaniyetin sağlanması,
- Denizden yararlanma hakkı,
- Kıyı şeridi uzunluğu,
- Nüfus dengesi,
- Adaların konumu,

Adaların ana karaların denize çıkışını engellememesi,

ilkelerine göre karar verilmektedir. Dolayısıyla pek çok örnekte adaların deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında adalara aşağıdaki düzeyde bir etki tanımaktadırlar:⁴⁴

- Tam etki,
- Kısmi etki,
- Tam çevreleme veya kısmi çevreleme,
- Etkisiz sayılma.

Bu açıdan bakıldığında Ege Denizi'nde öncelikle egemenlik sınırlarında bir uzlaşmaya ihtiyaç vardır. Lozan Barış Antlaşması'nın ardından henüz tamamlanamamış olan egemenlik sınırlarının belirlenmesi konusu çözüldüğünde bu kez sahildevletleri ülkelerin deniz yetki alanlarının sınırını saptamak için barışçıl çözümlerine başvurulabilir. Hâlihazırda egemenliği antlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıkların varlığı deniz yetki alanlarının sınırının saptanması önünde engel teşkil etmektedir. Yaklaşık 150 civarındaki ada, adacık ve kayalığın Türkiye'ye veya Yunanistan'a açıkça devredildiğini gösteren bir ahdi düzenleme bulunmamaktadır. Her iki ülke de bu konuda hukuki-siyasi tezlerini dillendirmekle beraber açık bir müzakere ve uzlaşmadan uzaktırlar.

4. Rodos ve Oniki Adalar'ın Deniz Yetki Alanları Bakımından Özelliği

Daha önce de belirtildiği üzere Rodos ve Oniki Adalar, Meis ve bağlı adacıklarıyla beraber Yunanistan topraklarının en doğusundaki kısmını oluşturmaktadır. Bu ada ve adacıklar bir cephesiyle Ege Denizi'nde diğer cephesiyle Akdeniz'de kıyı şeridinde sahiptir. Özellikle Rodos, Kerpe yayındaki kısmı ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yan sınırını etkilemektedir.

44 Ayrıntılar için bkz; Yücel Acer, *Ege'de ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları*, (İstanbul: SETA Yay., 2021); Yücel Acer, "Uluslararası Yargı Kararları Işığında Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları ve Adaların Etkisi". *Doğu Akdeniz Sempozyumu: Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü*. (Ankara: TBMM Yay., 2021), 87-112. https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/2021/Doğu_Akdeniz_Sempozyumu.pdf [E. Tarihi. 3 Eylül 2022]; Sertaç Hami Başeren., "Doğu Akdeniz: Deniz Yetki Alanları Sorunları", 73. *Türkiye Jeoloji Kurultayı*. 24-28 Mayıs 2021 (Çevrimiçi). <https://www.youtube.com/watch?v=KLLkPWQ5Hws> [E. Tarihi. 3 Eylül 2022]; Çağatay Erciyes, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları", *MFA*, <https://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlendirilmesi.pdf> [E. Tarihi. 3 Eylül 2022].

Meis'in ise Ege Denizi ve Oniki Adalar ile bir bağı yoktur. Ocak 1932 Ankara Anlaşması ile Meis civarındaki ada ve adacıkların egemenliklerinin hangi ülkeye ait olduğu kararlaştırılmış olduğu gibi yan sınırı da saptanmış durumdadır. Ancak anlaşmanın yapıldığı dönemde Türkiye'nin ve İtalya'nın uyguladıkları karasuları sınırı 3 deniz milidir. Oysa özellikle 1982 düzenlemesinden sonra Akdeniz'de Türkiye'nin karasuları 12 deniz mili genişliktedir.

Oniki Adalar ve Meis'in 1947 yılında Yunanistan'ın egemenliğine devredilmesinden sonra Yunanistan bu bölgedeki karasularının genişliğini 6 deniz mili olarak uygulamaktadır. 6 deniz mili karasuları uygulaması söz konusu olduğunda dahi bu bölgedeki ada, adacık ve kayalıklar dolayısıyla Türkiye-Yunanistan arasındaki karasuları sınırı Türkiye'nin Ege Denizi'ne çıkışını zorlaştırmaktadır. Adalar arasındaki mesafenin 6 deniz milinden az oluşu adalar arasındaki deniz alanını Yunanistan'ın kesintisiz karasularına dönüştürmektedir. Bu bölgedeki deniz trafiği ancak transit geçiş ve zararsız geçiş hakkı çerçevesinde üçüncü ülkelerin denizden yararlanmasına olanak tanımaktadır.

Rodos ve Oniki Adalar'ın deniz yetki alanları bakımından dikkate alınması gereken öncelikli konu ise Aralık 1932'de İtalya ile yapılan ancak anlaşmaya çevrilemeyen müzakerelerin benzerinin Yunanistan ile yapılması gerektiğidir. Bu konuda Yunanistan'ın Aralık 1932 Teknisyenler Zabıtnamesi'ne ilişkin görüşünü değiştirerek Türkiye ile müzakereye başlaması gerekecektir. Çünkü Lozan Barış Antlaşması'nın 15. maddesinde adaların isimleri sayıldığı gibi tabi adacıkların üzerindeki egemenliğinden de İtalya lehine feragat ettiği (vaz geçtiği) belirtilmektedir. Ancak tabi adacıkların hangileri olduğu belirsizdir ve müzakere edilerek kesinleştirilmelidir. Kuşkusuz bu müzakerelerde yeni şartların varlığı, tarafların çıkar ve beklentilerinin farklılaşmış olması yeni bir dengenin oluşturulması gerektiğini göstermektedir. Egemenlik sınırlarının tartışmasız bir şekilde belirlenmesi durumunda söz konusu ada, adacık ve kayalıkların deniz hukuku açısından sahip olacağı egemen haklarının sınırlarını belirlemek mümkün olabilecektir.

Tablo 4. Türkiye – Yunanistan Görüş Ayrılıkları Özeti		
	Türkiye'nin Görüşü	Yunanistan'ın Görüşü
Aralık 1932 Teknisyenler Zabıtnamesi	Geçerliliği olmayan bir metindir.	Ocak 1932 Anlaşması'nın ekidir ve bağlayıcıdır.
1947 Paris Barış Antlaşması'nın Silahsızlandırmaya ilişkin hükümleri	Objektif hukuk kuralları çerçevesinde Yunanistan'a karşı ileri sürülebilir. Yunanistan Oniki Adaları silahsızlandırmak zorundadır.	Türkiye Paris Barış Antlaşması'nın tarafı değildir. Yunanistan'ın adaları silahlandırmasına karşıdır.
Adaların deniz yetki alanları	Adaların yalnızca karasuları ile sınırlı bir kıta sahanlığı/MEB hakkı vardır.	Adalar tıpkı ana karalar gibi kıta sahanlığı-MEB hakkına sahiptir.

12 deniz mili karasuları genişliği	Ege Denizi'nde 12 deniz mili karasuları ilanı "hakkın kötüye kullanılması" anlamına gelir, Türkiye için "savaş nedeni"dir.	12 deniz mili karasuları hakkı Yunanistan'a uluslararası hukukun tanıdığı bir haktır; Yunanistan uygun gördüğü zamanda bu hakkı kullanacaktır.
Deniz sınırları	Yunanistan ile Türkiye arasında deniz sınırlarını düzenleyen bir antlaşma yoktur. 6 deniz millik karasuları sınırı temel uygulama olmakla beraber sınırlar EGEAYDAK'lar çerçevesinde belirlenmelidir.	Türkiye ile Yunanistan arasındaki deniz sınırı Anadolu kıyıları ile Yunanistan'a ait adalar arasındaki ortay hattır. Bu hattın batısı Yunanistan'a aittir.
Lozan Barış Antlaşması 16. madde yorumu	16. madde Türkiye'nin hak ve menfaatlerinden topyekûn bir feragat anlamına gelmemektedir.	Türkiye Lozan'ın 16. maddesiyle Ege Denizi'ndeki tüm hak ve menfaatlerinden feragat etmiştir.

Yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi Anadolu'yu çevreleyen adaların deniz yetki alanlarının nasıl saptanacağı karmaşık bir konudur. Tarafların hangi adalara tam etki, kısmi etki veya etki hakkı tanıyıp tanımayacakları konusunu müzakere ederek uzlaşmaları gerekir. Tarafların sıfır toplamı bir çözüme odaklanmış olmaları ise uzlaşmayı zorlaştırmakta ve çatışmaya süreklilik kazandırmaktadır.

Türkiye açısından Ege Denizi'nde 6 deniz mili genişliğinde bir karasuları sınırının genişletilmemesi "kırmızı çizgi"dir. 6 millik karasularının korunmasında uzlaşırsa Anadolu kıyısını çevreleyen Yunanistan'a ait ada, adacık ve kayalıkların karasuları ile sınırlı bir kıta sahanlığına-münhasır ekonomik bölgeye sahip olması bu adaların egemenliklerine bir halel getirmeyecektir. Çünkü sınırlandırma egemenliğe değil egemen hakların sınırlandırılmasına ilişkindir.

5. Oldu-Bitti [Fait Accompli] Stratejisi ve Türkiye'nin Tepkisi

Ege Denizi'ndeki devlet uygulamaları açısından bakıldığında iki ülke arasındaki ahdi statü konusunda henüz tam olarak giderilemeyen uyuşmazlıkların bulunması tarafların bu konuda izledikleri siyasanın şeklini de etkilemektedir. Barışçıl çözüm yöntemlerine başvurulmadığına göre bu durumda nasıl bir yol izlenecektir? Bu sorunun yanıtını Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri grubunun çalışmalarında bulmak mümkündür. Örneğin Türkiye ile Yunanistan arasındaki krizlerde krizi tetikleyen davranışın/durumsal değişikliğin ne olduğu, kimin tarafından tetiklendiği ve hasmın buna ne tepki gösterdiğine bakılarak bir kanaate varılabilir. 2016 yılına değin iki ülke arasında 14 dış politika krizi yaşanmıştır.⁴⁵ Bu 14 dış politika krizinden sadece birinde (1973-1974 Ege Denizi Kıta Sahaneliği Krizi) krizi tetikleyen davranış-durumsal değişiklik Türkiye tarafından gerçekleştirilmiştir. 1955 yılındaki 6-7 Eylül Olayları Krizini

45 Ayrıntılar için bkz., Fuat Aksu, *Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi*, (İstanbul: Dış Politika ve Kriz İncelemeleri Yay., 2017); Fuat Aksu, "Protracted Conflicts and Foreign Policy Crises in Turkish Foreign Policy", R. Kutay Karaca and Fatma Zeynep Özkurt (Eds.), *New Concepts and New Conflicts in Global Security Issues*, (İstanbul: İstanbul Gelişim University Press, 2017), 65-98.

ve 1974 NOTAM Krizini de eklersek sayıyı üçe yükseltebiliriz. Diğer krizlerde ise tetikleyici davranış ya doğrudan ya da dolaylı olarak Yunanistan tarafından gerçekleştirilmiştir. Kriz yönetimi açısından bakıldığında tetikleyici davranışın hangi amacı gerçekleştirmeye yönelik olduğuna bakılarak aktörün eylemiyle savunmacı veya saldırgan bir strateji izlediği söylenebilir.

Yunanistan'ın söz konusu krizlerdeki kriz yönetim stratejisi büyük oranda oldu-bitti (fait accompli) stratejisi olarak belirlenmiştir. Oldu-bitti, herhangi bir eylemi hasmın tepki gösteremeyeceği beklentisi ile gerçekleştirmek, sonucu kabul edeceğini beklemek olarak tanımlanabilir. Oldu-bittiye başvuran aktör için oldu-bitti eylemiyle ortaya çıkan durum hasım için kabul edilemez olarak değerlendirilebilir. Ancak tepki göstermenin daha fazla zarara yola açabileceği endişesiyle durumu tırmandırmayı tercih etmeyebilir. Hasım aktör duruma bir tepki gösterse de bu tepki oldu-bittiyi uygulayan aktörün geri adım atmasını sağlayacak bir sertlikte olmayabilir. Oldu-bitti stratejisi saldırgan bir kriz yönetim stratejisidir. Hasım aktörler arasındaki güç dengesinin görece eşit olduğu durumlarda oldu-bitti stratejisine başvurmak hızlı bir tırmanmaya yol açabilir. Eğer taraflar arasında söz konusu uyuşmazlıkta taraflardan herhangi birinin önceden ilan edilmiş bir "kırmızı çizgi"si yoksa durumu lehine çevirmek isteyen taraf kendince uygun gördüğü bir anda iddiasını oldu-bittiyle gerçekleştirme yoluna gidebilir. Bununla beraber ilan edilmiş bir "kırmızı çizgi" varsa ve oldu-bittiyle bu çizgi ihlal edilmişse bu durumda zarara uğrayan tarafın savaşa varabilecek bir tırmandırmaya başvurması mümkündür. Oldu-bittiye başvuran taraf için bu durumda iki temel seçenek bulunur; ya tırmandırmayı sürdürerek savaşı kabullenir veya fiili ihlalini durdurarak/sonlandırarak geri adım atmış olur. Oldu-bittiden geri adım atan saldırgan taraf amacını gerçekleştiremezken zarar gördüğünü düşünen savunmacı taraf krizi zamana yayarak oldu-bittiyi kabul etmediğini gösterecek hukuki, siyasi, askeri yöntemleri sürdürür. Uzun soluklu, tekrarlayan çatışmalarda bu durum daha belirgindir. Oldu-bittiye başvuran taraf başlangıçta statüyü kendi yararına değiştirdiğini ve bir itirazın düşük riskler içerdiğini düşünse de süreç tersine dönebilir. Oldu-bittiyi tanımayan bir muhatap uluslararası sistemde kendi haklılığını destekleyecek aktörlerle dengeyi kendi yararına değiştirebilir. Hasmı ihlalden geri adım atmaya zorlayabilir.

Ege Denizi'nde egemenlik ve egemen haklara ilişkin yetki alanları özelinde Yunanistan'ın mevcut durumu kendi lehine değiştirme girişimleri birer oldu-bitti örneğidir. Müzakere yoluyla oluşturulması gereken bir statü yerine taraflardan bir diğerinin hak ve menfaatlerinin gasp edilmesi anlamına gelmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere Ege Denizi'nde ülke devirleri bakımından var olan uyuşmazlık ancak bir antlaşmayla ülkesel egemenliğin kurulmasını gerektirmektedir. Özellikle ada, adacıkların iskâna açılması ve egemenlik iddialarına kaynaklık edecek faaliyetlerin sürdürülmesi Yunanistan'ın hukuki-siyasi tezlerini meşrulaştırmaz. Aksine bu konuda Türkiye'nin sürekli itiraz eden ülke durumu ve antlaşma yoluyla ülke devrinin gerçekleştirilmesi konusundaki siyasası bu konuda bir hukuki-siyasi sorunun varlığını göstermektedir.

Dolayısıyla oldu-bitti girişimleri Türkiye'nin konuyu tırmandırması için bir gerekçe oluşturmaktadır. Ancak bu ise mevcut uluslararası/bölgesel alt sistem koşullarında Türkiye'nin kapasitesi ve yetenekleriyle doğru orantılıdır. Türkiye, Yunanistan'ın oldu-bitti girişimlerine

diplomatik-siyasi tepki göstermiş olsa da ihlalleri durdurması ve/ya geri adım atılmasını sağlaması için kararlılığını ve inandırıcılığını gösterecek araç ve yöntemleri uygulamaya sokması gerekir.

Tablo 5. Ege’de Türkiye-Yunanistan Uygulamaları				
Uyuşmazlık Konusu	Yunanistan’ın Davranışı		Türkiye’nin Davranışı	
Hava Sahası / FIR	Hava sahasını 10 mil uygulamak	Oldu-bitti	Fiili ve ısrarlı itiraz	Fiili uçuş (eylemli tanımama)
Kararları	Uygun zamanda 12 mile genişletme isteği	Niyet	Kırmızı çizgi / savaş nedeni sayma	Caydırma
Kıta Sahanlığı	Bern Anlaşması’ndan kurtulma isteği	Niyet	Ahde vefa	Kısasa kısas
Adaların Silahlandırılması	Adaları silahlandırma	Oldu-bitti	Israrlı itiraz	Diplomatik-siyasi tepki / ????
EGEAYDAAK	İşkân ve silahlandırma	Oldu-bitti	Kırmızı çizgi / tepkisizlik	Zorlayıcı diplomasi / ????

Kararlılık ve inandırıcılığın görece zayıf olduğu örneklerde oldu-bittilerle yürürlüğe konulan uygulamalar devam etmektedir. Bu ise giderek kanıksanmış bir süreci doğurmaktadır. Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere sadece bir uyuşmazlıkta Türkiye’nin oldu-bittiye izin vermediği, bunu savaş nedeni olarak gördüğü ifade edilmiştir. Hava sahası/FIR uygulamalarında ise oldu-bittiyi tanımama kararını eylemli olarak sürdürmektedir. Oldu-bittiye getirmenin somut örneği olan adaların antlaşmalara rağmen silahlandırılması konusunda ise Türkiye’nin itirazları sözlü düzeyde kalmış, askeri anlamda bir eylemle desteklenmemiştir.⁴⁶

Sonuç

Türkiye-Yunanistan arasındaki uyuşmazlıklar birbiriyle ilintili ve çok yönlü uyuşmazlıklardır. Yukarıda da belirtildiği üzere teknik nitelikteki görüş ayrılıkları bile kolaylıkla egemenlik tartışmasına kaynaklık edebilmektedir. Tarafların uyuşmazlıklara ilişkin görüşleri, hukuki-siyasi argümanları barışçıl çözüm yöntemleriyle uyuşmazlıkları gidermeye yetmemektedir. Müzakerenin başarısı uzlaşmadan tüm tarafların memnun ayrılıyor oluşudur. Sıfır toplam bir çözüm arayışının taraflar arasında uzlaşmayı ortadan kaldırmayacağı aksine krizlere yol açacağı görülmektedir. 1923’ten günümüze Türkiye’nin doğrudan tarafı olduğu dış politika krizlerinden 14’ü Yunanistan ile yaşanmıştır. Bu krizlerin analizinden ortaya çıkan bulgu ise taraflar arasındaki hassas dengiyi ilgilendiren ahdi statüye ilişkindir. Krizleri tetikleyen durumsal değişiklik üç tür ahdi statü ihlaliyle gerçekleşmektedir:

46 1981-1984 yılları arasında Yunanistan’ın Limni adasındaki askeri varlığını NATO savunma planlarına dahil etmek istemesiyle başlayan kriz sırasında Türkiye’nin başlangıçta tepkisi sert iken sonrasında bu tepkinin dozu düşürülmüş, askeri yönetimin olduğu süreçte konu kamuoyunun gündeminden düşürülmüştür. Bu kriz uyutulmuş kriz örneğidir.

- Taraflardan birinin doğrudan doğruya bir fiili ihlal ile ahdi statüyü bozması,
- Taraflar arasındaki uyuşmazlığı ilgilendiren ahdi düzenlemenin hüküm içermemesi veya hükümlerin farklı yorumlanması,
- Uyuşmazlığa ilişkin bir ahdi statünün bulunmaması.

Herhangi bir ahdi hukuk ihlali neden gerçekleşir? Kuşkusuz buna farklı yanıtlar verilebilir. Herhangi bir ahdi düzenlemenin ilgili taraflar arasında bir statü yaratmış olduğu dikkate alınırsa taraflardan birinin bu statüden memnun olmaması veya statüde değişiklik talep etmesi olasıdır. Bu değişikliğin ilgili taraflar arasında yapılacak müzakerelerle sonuca bağlanması, yeni bir statü üzerinde uzlaşma yaratılması gerekir. Taraflardan birinin müzakere yerine tek yanlı statü değişikliği talebi ve oldu-bitti girişimi çatışmaya-krize yol açmaktadır. Ege Denizi'ne ilişkin yetki alanlarının belirlenmesindeki temel güçlük Ege Denizi'nin kendine has coğrafi-siyasi özellikleri olduğu kadar statü değişikliği veya yeni statü oluşturma isteği yerine kıyıda ülkenin müzakerenin parametrelerini kendisinin belirlemek istemesidir. Yunanistan'ın yaklaşımı özünde Türkiye'nin Lozan Barış Antlaşması'nın 16. maddesine göre Ege'deki tüm haklarından feragat etmiş olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşünceden hareket edildiğinde de egemen haklara ilişkin müzakereler ancak Türkiye'nin egemenliğine bırakılan 3 mil içerisindeki adalar/topraklar ile Yunanistan'a devredilmiş bulunan adalar arasındaki deniz alanlarında yapılabilir. Bu düşünce Türkiye'yi Ege Denizi'nde eşit haklara sahip kıyıda ülke olmaktan çıkartmaktadır. Üstelik Anadolu kıyıları ile Yunanistan'a devredilen adalar arasındaki mesafenin darlığı düşünüldüğünde Türkiye'nin Ege'de özellikle Oniki Adalar civarında sadece karasuları ile sınırlı kalacak bir alanda egemen haklarını (kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge gibi) kullanabilecektir. Bunun ötesi ise uluslararası açık deniz sayılan kısımlar dahi Yunanistan'ın egemen haklarını kullanacağı bölgeler olacaktır. Bu bölgedeki egemenliği antlaşmalarla devredilmeyen ada, adacık ve kayalıkların kaderinin belirlenmesi durumunda egemenlik sınırlarıyla beraber egemen haklar konusu da farklı bir boyut kazanacaktır.

Türkiye'nin egemenliği ilgilendiren uyuşmazlıklarda oldu-bittilere tepkisiz kalmasının iki ülke arasındaki Lozan dengesinin bozulması anlamına gelecektir. Özellikle henüz bir ahdi statü kurulmamış uyuşmazlıklarda tek yanlı fiili ihlaller, oldu-bittilere karşı izleyeceği temel strateji ise karşılıklılık esasına dayanmaktadır. Egemen eşitlik ilkesi çerçevesinde Yunanistan'ın her oldu-bittisi Türkiye'ye de aynı veya misliyle karşılık verme hakkı verir. Özellikle egemenliği devredilmemiş ada ve adacıkların iskâna açılmasına yönelik oldu-bittilere karşı Türkiye'nin de tıpkı Kardak Krizi'nde olduğu gibi tepki göstermesi mümkündür. Üstelik 1996'dan sonra taraflar arasında bu konuyu da kapsayan görüşmeler sürerken oldu-bittiye başvurulması Yunanistan'ın görüşmelerde samimi olmadığı algısını pekiştirmektedir. Çünkü Ege'de her iki kıyıda ülkenin de hak ve menfaatleri söz konusudur. Taraflardan birinin diğerinin hak ve menfaatlerini dikkate almadan dengeyi/statüyü lehine çevirmeye çalışması istikrarsızlığı sıcak bir çatışmaya dönüştürebilme potansiyeline sahiptir. Bir bütün olarak bakıldığında Ege Denizi'nde Türkiye-Yunanistan arasındaki dengenin bozulması Doğu Akdeniz özelinde de dengeyi olumsuz

etkileyecektir. Uluslararası ilişkilerde aktörler arasındaki uyumsuzlukların barışçıl yöntemlerle çözümü hâlâ önemli ölçüde aktörlerin güç kapasitelerine bağlıdır. Doğaldır ki güç sadece askeri kapasiteyle ölçülemeyecek denli kapsamlı ve karmaşık bir özelliktir. Dolayısıyla sadece hak sahibi olduğu iddiasıyla yetinmemek aynı zamanda bunu fiili durumlarla desteklemek gerekir. Bu açıdan Ege Denizi'ne ilişkin uyumsuzlukların yakın tarihi bu açıdan Türkiye'nin ihmallerinin çarpıcı örneklerini oluşturmaktadır. Bu ise ayrı bir çalışmanın konusudur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça / References

- Acer, Yücel. *Ege'de ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları*. İstanbul: SETA Yay., 2021.
- Acer, Yücel. "Uluslararası Yargı Kararları Işığında Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları ve Adaların Etkisi". *Doğu Akdeniz Sempozyumu: Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin Çözümdeki Muhtemel Rolü*. Ankara: TBMM Yay., 2021, 87-112. Erişim 19 Mayıs 2024. https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/2021/Dogu_Akdeniz_Sempozyumu.pdf [E. Tarihi. 3 Eylül 2022]
- Aksu, Fuat. *Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi*. İstanbul: Dış Politika ve Kriz İncelemeleri Yay., 2017.
- Aksu, Fuat. "Protracted Conflicts and Foreign Policy Crises in Turkish Foreign Policy". R. Kutay Karaca and Fatma Zeynep Özkurt (Eds.). *New Concepts and New Conflicts in Global Security Issues*. İstanbul: İstanbul Gelişim University Press, 2017, 65-98.
- Başeren S. Hami. (1998). "Ege'de Ada, Adacık ve Kayalıkların Uluslararası Andlaşmalarla Tayin Edilen Hukuki Statüsü". Ali Kurumahmut (Y. Haz.). *Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*. (ss. ss.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 1998, 82-115.
- Başeren, Sertaç Hami. *Ege Sorunları*. İstanbul: TÜDAV Yay. 2006.
- Başeren, Sertaç Hami. "Doğu Akdeniz: Deniz Yetki Alanları Sorunları". 73. *Türkiye Jeoloji Kurultayı*. 24-28 Mayıs 2021 (Çevrimiçi). Erişim 19 Mayıs 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=KLLkPWQ5Hws> [E. Tarihi. 3 Eylül 2022]
- Başeren, Sertaç H. ve Kurumahmut, Ali. (Y. Haz.). *Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar*. Ankara: SAEMK Yay., 2003.
- Bostan, İdris ve Kurumahmut, Ali. *Trablusgarb ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları*. Ankara: SAEMK Yay., 2003.
- Bölükbaşı, Deniz. *Turkey and Greece : The Aegean Disputes*. Cavendish Pub. 2004.
- Engin, Vahdetin. "Ege Adaları'nda Tanzimat Dönemi ve Sonrası Mali Uygulamalar (1839-1923)". İdris Bostan (ed.). *Ege Adaları'nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı*. Ankara: SAEMK Yay. 2003, 91-114.

- Erciyes, Çağatay. “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Türkiye’nin Siyasi ve Hukuki Tezleri Sahadaki Uygulamaları”. *MFA*, Erişim 3 Eylül 2022. <https://www.mfa.gov.tr/data/dogu-akdeniz-deniz-yetki-alanlarinin-sinirlendirilmesi.pdf>
- Erim, Nihat. *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri. Cilt 1, Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları*. A.Ü. H.F. Yay. 1953.
- Kılınç, Salih Uygur. *Avrupa Birliği- Eurocontrol Sivil Havacılık Düzenlemeleri ve Türkiye*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011.
- Kurumahmut, Ali. “Uluslararası Andlaşmalara Göre Ege Adaları’nın Egemenlik Devirleri”. Sertaç Hami Başeren ve Ali Kurumahmut (Y. Haz.). *Ege’de Egemenliği Devredilmemiş Adalar*. Ankara: SAEMK Yay., 2003, 11-69.
- Örenç, A. Fuat. “Ege Adaları’nda İdari Yapı (1830-1923)”. İdris Bostan (ed.). *Ege Adaları’nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı*. Ankara: SAEMK Yay. 2003, 32-56.
- Özman, Aydoğan. (1984). *Birleşmiş Milletler III. Deniz Hukuku Sözleşmesi*. (İstanbul: DTO Yayınları, 1984).
- Pazarıcı, Hüseyin. “Hukuki Açından: Ege’deki Deniz Sorunlarında Türk-Yunan Görüşleri”. *Ege’de Deniz Sorunları Semineri*. A. Ü. SBF Yay., 1986, 79-93.
- Pazarıcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri*. Cilt II. Ankara Turhan Kitapevi, 1999.
- Soysal, İsmail. *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları*. 1. Cilt (1920- 1945). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2000.
- Syrigos, Angelos and Dokos, Thanos. *Atlas of Greek- Turkish Relations*. Erişim 19 Mayıs 2024. https://www.syrigos.gr/books/Atlas_syrigos_dokos.pdf
- Toluner, Sevin. *Milletlerarası Hukuk Dersleri: Devletin Yetkisi*. Filiz Kitapevi, 1984.
- Turan, Şerafettin. “Rodos ve 12 Ada’nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı”. *Belleten*. XXIX, (1965), 113-116.
- “2321/23.6.1995 Sayılı Kanun”. *Resmi Gazete* [Yunanistan], 23 Haziran 1995. Erişim 19 Mayıs 2024. https://www.et.gr/api/Download_Small/?fek_pdf=19950100136
- “Archipelagic States Practice”. Erişim 19 Mayıs 2024. https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2015/10/ila_study_-_update_on_article_47_in_committee_s_final_first_report_roach_clean_draft_20_june_2015_2_.pdf
- “Balkan İtilâfi Devletlerle Bulgaristan Arasında 31 Temmuz 1938 Tarihinde Selânikte İmza Edilen Anlaşmanın Tasdiki Hakkında Kanun”. *Resmi Gazete*. 12 Ocak 1939, [Sayı 4109]. Erişim 19 Mayıs 2024. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4109.pdf>
- “Bern Agreement Between Turkey and Greece”. *Turkishgreek.org*. Erişim 19 Mayıs 2024. <http://www.turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/item/50-bern-agreement-between-turkey-and-greece-11-november-1976>
- “Ege Denizi ve Akdeniz’de Petrol Arama Ruhsat Sahaları”. *Resmi Gazete*. 18 Temmuz 1974, Sayı: 14949. Erişim 19 Mayıs 2024. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14949.pdf>
- “Law No. 2321/1995”, [Greek] *Government Gazette*. 1995, 23 June. Erişim 19 Mayıs 2024. https://www.et.gr/api/DownloadFeksApi/?fek_pdf=19950100136
- “Law of the Sea Bulletin, No.29, 1995”. Erişim 19 Mayıs 2024. https://www.un.org/depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletinE29.pdf
- “Şikago’da 7 Aralık 1944 Tarihinde Akit ve İmza Edilmiş Olan Milletlerarası Sivil Havacılık Anlaşması ile Sivil Havacılık Geçici Sözleşmesi ve Bunların Eklerinin Onanması Hakkında Kanun”. *Resmi Gazete*, (12 Haziran 1945). Erişim 19 Mayıs 2024. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6029.pdf>

- “TBMM’de Temsil Edilen Siyasî Partilerin, Yunanistan’ın Ege Denizindeki Karasularının 12 Mile Çıkarılmasına Yönelik Tutumunun Doğuracağı Sonuçların Yunan ve Dünya Kamuoyuna Dostane Duygularla Duyurulmasına İlişkin Önergesi”. *TBMM*, 8 Haziran 1995. Erişim 19 Mayıs 2024. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c088/tbmm19088121.pdf>
- “The Law of the Sea Practice of Archipelagic States”. Erişim 19 Mayıs 2024. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/publications/E.92.V.3.pdf>
- “The Treaties of Peace of 1947”. *International Law Studies-ILS*. Erişim 19 Mayıs 2024. <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2181&context=ils>
- “Türk - Yunan Trakya Hududunun Mühim Kısmını Tâyin Eden Meriç Nehri Mecrasının Islahı Dolayısıyla 19 Ocak 1963 Tarihinde İmzalan Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun”. *TBMM*. 9 Ocak 1967. Erişim 19 Mayıs 2024. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc050/kanunbmmc050/kanunbmmc05000813.pdf [E. Tarihi. 3 Eylül 2022]
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Krallık Hükümeti Arasında Trakya Hududunun İşaretlenmesi Hakkında Anaprotokol ile Eklerinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna İlişkin Kanun”. *TBMM*. 29 Mart 1979. Erişim 19 Mayıs 2024. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc062/kanunbmmc062/kanunbmmc06202220.pdf
- “Türkiye-Yunanistan Meriç Nehri Sınır Düzenlemeleri”, *Turkishgreek.org*. Erişim 19 Mayıs 2024. <http://www.turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/indirilebilir-kaynaklar/summary/19-1926-turkey-greece-boundary-agreement/138-turki-ye-yunani-stan-meri-c-nehri-sinir-duzenlemeleri>